

Yaşar Kemal

*Sevmek, Sevinmek,
İyi Şeyler Üstüne*

**4.
baskı**

YAPI KREDİ YAYINLARI

SEVMEK, SEVİNMEK, İYİ ŞEYLER ÜSTÜNE
Seçme Yazılar

•

Yaşar Kemal

Yaşar Kemal'in YKY'deki kitapları:

- Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana – *Bir Ada Hikayesi 1*
Karıncanın Su İçtiği – *Bir Ada Hikayesi 2*
Tanyeri Horozları – *Bir Ada Hikayesi 3*
Çıplak Deniz Çıplak Ada – *Bir Ada Hikayesi 4*
İnce Memed 1
İnce Memed 2
İnce Memed 3
İnce Memed 4
Ortadirek – *Dağın Öte Yüzü 1*
Yer Demir Gök Bakır – *Dağın Öte Yüzü 2*
Ölmez Otu – *Dağın Öte Yüzü 3*
Demirciler Çarşısı Cinayeti – *Akçasazın Ağaları 1*
Yusufçuk Yusuf – *Akçasazın Ağaları 2*
Yağmurcuk Kuşu – *Kimsecik 1*
Kale Kapısı – *Kimsecik 2*
Kanun Sesi – *Kimsecik 3*
Teneke
Binboğalar Efsanesi
Ağrıdaki Efsanesi
Hüyükteki Nar Ağacı
Yılanı Öldürseler
Deniz Küstü
Al Gözüm Seyreyle Salih
Kuşlar da Gitti
Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca
Sarı Sıcak
Üç Anadolu Efsanesi
Çakırcalı Efe
Nuhun Gemisi – *Bu Diyar Baştanbaşa 1*
Yanan Ormanlarda Elli Gün – *Bu Diyar Baştanbaşa 2*
Peri Bacaları – *Bu Diyar Baştanbaşa 3*
Bir Bulut Kayıyor – *Bu Diyar Baştanbaşa 4*
Allahın Askerleri
Baldaki Tuz
Ağacın Çürüğü
Ustadır Arı
Zulmün Artsın
Ağtlar
Gökyüzü Mavi Kaldı (S. Eyuboğlu ile)
Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor – Alain Bosquet ile Görüşmeler
Binbir Çiçekli Bahçe
Bugünlerde Bahar İndi
Tek Kanatlı Kuş
Çocuklar İnsandır

Doğan Kardeş

- Yolda - Seçme Öyküler (2010)
Neredesin Arkadaşım - Seçme Röportajlar (2014)
Sevmek, Sevinmek, İyi Şeyler Üstüne - Seçme Yazılar (2014)
Yağmurla Gelen (2014)
Kalemler (2016)

YAŞAR KEMAL

Sevmek, Sevinmek, İyi Şeyler Üstüne

Seçme Yazılar

Hazırlayan
Filiz Özdem

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 4212
Doğan Kardeş - 591
—İlkgençlik—

Sevmek, Sevinmek, İyi Şeyler Üstüne - Seçme Yazılar / Yaşar Kemal

Hazırlayan: Filiz Özdem

Kapak tasarımı: Nahide Dikel

Baskı: Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1 Baha İş Merkezi
A Blok Kat: 2 34310 Haramidere / İstanbul
Telefon: (0 212) 412 17 00
Sertifika No: 12026

1. baskı: İstanbul, Eylül 2014
4. baskı: İstanbul, Ağustos 2017
ISBN 978-975-08-3033-4

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2014
Sertifika No: 12334

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 34433 Beyoğlu / İstanbul
Telefon: (0212) 252 47 00 Faks: (0212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://alisveris.yapikredi.com.tr>

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

İÇİNDEKİLER

- Sunuş • 7
- Her İşin Başı • 9
- Tembellik Üstüne • 13
- Çizgi • 17
- Masal Deyip de Geçmemeli • 21
- Yılanların Öfkesi, *Yılanların Öcü*,
Yılanların Hışmı ve Özgürlük Üstüne • 25
- İki Çıplaktan Birisi • 31
- Umutsuzluğa Düşmenin Gereği Yok • 37
- Sevmek, Sevinmek, İyi Şeyler Üstüne • 41
- İnsan Hakkı, Toprak Hakkı, Yurttaş Hakkı • 47
- Ucuzluk ve Gününü Gün Etme • 53
- Bugünlerde Bahar İndi • 59
- Öğretmenler • 65
- Doğayı Öldürmek • 69
- Auschwitz, Treblinka, Haydari ve ... • 75
- Isık Göl Forumunun Önemi • 81
- Akdeniz Kültür Çemberi • 85
- Epope Aydınlığı • 91
- Yerel Kültürden Evrensele • 99
- Folklor Sanata Düşman mı? • 111

Yayın Notu: Bu kitaptaki metinler Yaşar Kemal'in *Baldaki Tuz*, *Zulmün Artsın*, *Ağacın Çürüğü* ve *Ustadır Arı* adlı kitaplarından seçilmiştir. Kesme işareti, inceltme işareti kullanmayan Yaşar Kemal'in, çocuklar ve gençler için hazırlanan kitaplarında da imlasına sadık kalınmıştır.

Sunuş

Sevmek, Sevinmek, İyi Şeyler Üstüne ve Yaşar Kemal...

“Ben sevgiden, sevinçten söz açmak istemez miyim, delice, çılgınca, içim taşa taşa, bir sevinçten söz açmak istemez miyim? Ben sevinçli adamım. Bu dünya böyle olmasa, böyle kara, karanlık olmasa, ben sevinçten taşar coşardım. Yarıdılışım karanlıktan çok aydınlığa, acıdan çok sevince... Ne çare, ne çare ki sevinmek gelmiyor elimden... Dostluktan söz açmak, ne güzel. Bir dostum var. Sıcacık eli var. Sevgi dolu gözleri var. Ne güzel yalansız, salt sevgi dolu bir insan eli sıkmak. Sıcacık, sıcacık... Ben deli olurum, insanlar karanlık karanlık, kuşkulu baktıkça bana... Bütün insanlar kuşkusuz, korkusuz, çıkar düşünmeden, düşmanlık geçirmedi içlerinden baksalar birbirlerine... İnsan, ne olur biliyor musunuz, sıcacık bir bahar güneşinin bahtiyarlığında duyar kendisini... Bahar güneşinde bir sevinç içinde gerinir. İnsan bir bahar çiçeği temizliğinde olur.”

Böyle söylüyor Yaşar Kemal. Edebiyatını hümanizm üzerine kuran, Türkiye edebiyatının büyük ustası Yaşar Kemal’in edebiyat, kültür ve özgürlük üzerine temel düşüncelerini gençlere tanıtmak için seçilen bu yazılar, yukarıdaki satırların geçtiği yazısının başlığını taşı-

yor: *Sevmek, Sevinmek, İyi Şeyler Üstüne...* Bu başlık, henüz Yaşar Kemal edebiyatıyla tanışmayanlar için, onun dünyaya yaklaşımını özetliyor. Bir insan, bir yazar ve bir aydın olarak hayattaki duruşunu olduğu kadar; kökleri asırlar öncesine dayanan olay ve duyguları acı, yoksunluk ve isyanla harmanlayan Anadolu'nun ve Çukurova'nın kültüründen beslenerek yarattığı coşkulu, zengin ve evrensel dilini de ele veriyor.

Sevmek, Sevinmek, İyi Şeyler Üstüne, Yaşar Kemal'in daha önce yayımlanan *Baldaki Tuz, Zulmün Artsın, Ağacın Çürüğü* ve *Ustadır Arı* kitaplarından seçildi. İlki 1960, sonuncusu 1993 yılına ait, onun düşünce evrenine ayna tutan toplam 18 yazı ve konuşmadaki eleştirel tavır, aynı zamanda Türkiye'nin 20. yüzyılın ikinci yarısındaki egemen politik, düşünsel yapısına da ayna tutuyor.

Her işin başının "düşünce namusu" olduğunu söyler Yaşar Kemal. "Bence, Batı Batı dedikleri, düşünce namusuyla başlar, onunla biter. Düşünce namusunun bitmediği, gelişmediği yerde, hiçbir iyilik bitmez, gelişemez."

Tembellik, bilim, masallar, korkular, kültür, özgürlük, sinema, Köy Enstitüleri, gericilik, ilericilik, sömürü düzeni, Çukurova, sanat, öfke, folklor, doğa, öğretmenler, İkinci Dünya Savaşı, vicdan, nükleer tehlike, Dostoyevski, Nâzım Hikmet... Ve daha nice kişi, konu ve fikir... Kimi coşkuyla, kimi küskünlükle, kimi başkaldırarak kaleme alınsa da, hepsinin temelinde sevgi var.

Filiz Özdem

Her İşin Başı

Hep böyle olur. Hep, eller gider Mersine, biz gideriz tersine. Bence çektiğimiz biraz da bunun elinden. Neden bu huyumuzu değiştiremiyoruz bir türlü? Neyimiz eksik ki? Bir şeyler var, bizim bilmediğimiz bir şeyler var.

Bu eksik yönümüzü bulmak, bu kötü huyumuzdan sıyrılmak gerek. Bir sıyrılabilsek, gerisi kolay.

Ben düşünüyorum ki, bu işler, kötü işler kültürsüzlüğümüzün başı altından çıkmasın? Bakın bu olabilir gibi geliyor. Gerçek bir kültürün eksikliğinden çıkmasın? Ne dersiniz? Ben bu işten çok şüpheleniyorum. Batı Batı dedikleri nedir biliyor musunuz? Bir tutam kültürle biraz makina. Bir de düşünce namusu. Bu düşünce namusu dedikleri de epeyce önemli bir iş olsa gerek.

Bence, Batı Batı dedikleri, düşünce namusuyla başlar, onunla biter.

Düşünce namusunun bitmediği, gelişmediği yerde, hiçbir iyilik bitmez, gelişemez. İşte görüyorsunuz. Bir türlü de gelişmiyor. İyilikler boy atamıyor. Kötülükleri de şuna buna yüklüyoruz. Düşünce namusu olmayan yerde, bir daha söylüyorum, hiçbir iyilik bitemez. Kimsenin gü-

nahı yok kötülüklerimizde. Ne onun, ne de bunun. Bir tek şeyin günahını çekiyoruz. Düşünce namusunun olmayışı günahını.

Düşünce namusu da nedir ki, nasıl olur? Gökten mi düşer? Yerden biter mi ki?

Ne yerden biter, ne de gökten düşer. İlk işareti insanlardadır.

Bir kültüre varmak, bir olgunluğa varmak diye bir şey vardır.

Bir kültüre varmış, bir olgunluğa erişmiş kimseler, evladü ayal için değil, karın için değil, şunun için, bunun için değil, kafalarının içindeki için yaşarlar. Yalnız onun emriyle hayatlarına yön verirler. Kafalarının içindekinden başkası için tırnaklarını bile kesip atmazlar.

Bizim Anadolu'da bir söz vardır: Namus, bostan tarlasında bitmez, derler.

Düşünce namusu, kültürün tarlasında biter. Olgun insan, kültürlü insan, kendisi için yaşayan insan değildir. Düşünceleri için, düşüncesinin namusu için yaşayan insandır.

Ve düşünce adamları, çok inanmış adamlardır. Düşüncenin değerini yalnız onlar bilirler, demiştim bir yazımda.

Sonradan şu aklıma geldi. Mevlana var ya, şu koca Mevlana, çok inanmış bir ulu kişiydi. Hepimiz biliyoruz. Sağlam bir düşüncenin adamıydı. Düşüncenin değerini çok iyi biliyordu. Düşünce uğruna verilemeyecek hiçbir şey olamayacağını çok iyi biliyordu. Demiştim ki, yalnız düşüncenin değerini bilenlerdir ki, öteki düşüncelere saygı duyarlar. Mevlana da öyleydi, inanmış Mevlana diyordu ki, kim olursanız olun, gavur olun, şu olun, bu

olun, gelin bana, diyordu. Kapım hepinize, bütün insanlara, hepinize açıktır, diyordu. İşte bu çağrı, onun düşüncesine inancından geliyordu. Düşüncesinin namusundan geliyordu. Düşüncenin kadrini bilmekten geliyordu. Düşünemeyenlerdir ki, düşünceye düşmandırlar, bütün felaket de burada başlıyor.

İşin başı sağlam bir kültür, sağlam bir kültürden düşünce namusuna varılır. Düşünce namusu olmayan kişi, kültürlü değildir. Bir yutturmacıdır. Düşünce namusuna varan kişidir ki, insanlara iyilik yapabilir. Memleketini, insanlarını sevebilir. Yani kendi can-ı azizinden başkasını sevebilir.

Bizde, etrafımızda böylesi var mı? Belki de vardır. Vardır, vardır, mutlaka vardır. Ben böyle pek az kişi tanıdım ya, vardır.

6.11.1960

Tembellik Üstüne

Hep işe yüzeyinden bakmak, işte bu kötü. Neyi alırsak alalım elimize, derinine gitmiyoruz. Derine gitmek bir çaba işidir. Dışta ne görürsek, ne gözümüze çarparsa, işte bu budur deyip işin içinden sıyrılıveriyoruz. Aydın olarak, okumuş yazmış olarak büyük günahımız bu. Hangi işin derinine gidersen git, iş zorlaşıyor, mesele çatallaşıyor, çözümlü zorlaşıyor. Bu da araştırma, didinme istiyor.

Biz hep böyleyiz. Bazı eleştirmeciler, yazarlarımıza, sanatçılarımıza “derinine gitmiyorlar, uğraşları az” diye çatıyorlar. Hakları yok değil. Gerçekten öyle. Ben kendi işime bakıyorum da, hep yalındayız. İşin aslına varmak için çok az çabamız var. Çabayı çoğaltalım da, varsın gidemeyelim. Ben çabasızlığımdan yakınıyorum. Yazarları, sanatçıları yeren eleştirmen de aslına gitmiyor, hep yüzeyde dolaşıyor. Talkın meselesi. Tencere dibin kara, seninki benden kara. Bunu bir örnek olarak veriyorum.

Birimiz azıcık araştırmayla bir gerçek buluyoruz, ya da gerçek sandığımız bir yön buluyoruz. Sittin yıl orada pinekleyip duruyorsun, denince kıyameti koparıyoruz. Söyleyen haksız söylüyor. Çünkü o da işin derinine var-

madan, araştırmadan söylüyor. Onun da iyi, güçlü bir çabası yok da, ona kızıyoruz. Belki akılsızlığımızdan dolayı, hepimiz burnumuzdan kıl aldırıyoruz.

Ben tembelim, ben durduğum yerde pinekliyorum; ya sen? O da öyle. Biz, toptan biribirimize benziyoruz. Övünçlüğülerimiz de çabasızlığımızdan, daha doğrusu cahilliğimizden geliyor. Gerçek yeniye ulaşamayışımız da buradan geliyor. Araştırma gücümüz, çabamız olmadığından ona buna öykünüp duruyoruz. Bundan da bir şey çıkmıyor. Öykünmek, yeni sandığın bir şeye öykünmek yenilik değildir. Durmuş oturmuş geriden farkı yoktur. Belki de biraz daha kötüdür.

İnsanoğlu araştıran, her gün yeniye arayan, kendini aşmaya çalışan bir yaratık.

Biribirimize hep şunu söyleyelim. Durmadan, durmadan söyleyelim. Durmadan araştıralım. Bir şeyin yüzeyiyle yetinmeyelim, ondan başka gerçek olamayacağını sansak da araştıralım. Belki yeni bir yön, daha gerçek bir yön buluruz. İnsan durdu mu, bir yerde karar kıldı mı, öldü demektir, diyelim.

Önümüzde örnekler var. İnsanlar hep böyle ilerlemişler. Böyle ilerliyorlar. Bir gerçekte karar kılsaydık da, bu budur, ötesi yok deseydik, bilmem nerelerde kalırdık. Tekerleği, yelkeni bile daha bulamamış olurduk belki. Binecek at varken. At bir gerçekken. Tekerleğin ne gerekliliği var, deseydik.

Biz atı bulduk ya, diyoruz. Belki de demiyoruz ya, çabamız yetmiyor. Bakın bu çabamız ne yüzden yetmiyor, diye de araştırmamız gerek.

Bu uzun girişi bir yere varmak için yaptım.

Bizim aydınlarımıza bir şey soralım, bakalım ne diye-

cekler? Örneğin köylü çalışkan mı, tembel mi, diye sorulm.

Hep bir ağızdan: “Tembeeeeel!” diye bir çığlık işiteceğiz.

Gerçekten tembel mi? Tembel derken neye dayanıyoruz? Tembelse hangi sosyal, psikolojik durum onu tembel yapmış? Tarihin, coğrafyanın bir ilişkisi yok mu bununla?

Ne bileyim, daha da nelerin ilişkisi var? Tembellik baskımıza belaysa, nereden geliyor bu?

Ben şimdiye kadar şu şehirlerde kime sordumsa, kiminle konuştumsa, hep, “Köylü tembeldir. O köylü adam olmaz. Köylüyü tembellikten kurtaramazsın,” sözlerini duydum.

Köyü, köylüyü savunacak değilim. Bizim köyler gibi kırk bin parçaya ayrılmış köyler milletlerin ayaklarına çelmedir. Gidiş, köyü bir gün ortadan kaldıracak. Gidiş böyle gösteriyor. Yirminci yüzyılın bilimi böyle söylüyor. Bu durumdaki köylere, çaban ne kadar büyük olursa olsun, tam uygarlığı götüremezsin. Her neyse, bu başka mesele.

Ne diyoruz, nasıl yüzeyden görüyoruz bu işleri, köylü dokuz ay yatar, üç ay çalışır.

Yeni çıkmaya başlayan *İmece* dergisinde Talip Apaydının yürekler paralayıcı bir yazısı var, yazının adı, “Köylü Tembel mi?”

Köylünün tembel olmadığını söylüyor. Bir lokma ekmeği kazanabilmek için günlerce canını dişine nasıl taktığını söylüyor.

Benim de bildiğim, gördüğüm, köylü çoğunluk çalışmak zorundadır. İşin bir yönü daha var. Köylü geçinecek kadarını kazanırsa, onunla yetiniyor.

Köylünün çalışması verimsiz. Onun için çok çalışmak

zorunda kalıyor. Kolay kazananları daha çok çalışmıyor. Çalışmak, daha iyi yaşamak gereğini duymuyor.

Köylü tembel mi, köylü çalışkan mı? Kestirip atamazsın. Bunun nedenleri var: Uzun araştırmalar isteyen bir konu.

Bu araştırmalara girişmeyen, girişmek istemeyen, hep yüzey gerçekleriyle yetinen bizler tembel miyiz, çalışkan mıyız? İyi biliyoruz ki, tembeliz. Tek gerçeğe, yüzey gerçeğe onu da bulmuşsak gitmenin kolaylığındayız.

Niçin tembeliz? Bunun da nedenlerini bulacak çaba gerek. O neden bizde yok?

Hep sorular, sorular, sorular...

12.3.1961

Çizgi

Yeni, büyük bir çağın eşiğinden atladık. İnsanoğlu en ulaşılmaz yere, uzaya vardı. Bu, akılları durduracak bir şey.

İnsanoğlu korkunç çağlar yaşadı. Korkular, karanlıklar yaşadı. İnsan tarihi, doğa karşısında, bir ürküntü, bir hayranlık, bir korku tarihidir. Anlaşılmaz, gizine erişilmez bir şeydir evren.

Gene insan tarihi, doğa karşısında, ilk günden bugüne kadar bir zaferler tarihidir. Her gün, her geçen gün insan doğanın bir gizini çözdü. Her geçen gün doğa üstüne bir şey öğrendi.

Doğanın, evrenin gizi sonsuz. Bunun karşısında insanın gücü, insanın çabası da sonsuz. Bu yarışmada insanoğlu her geçen gün biraz daha kazanıyor. Sonsuzluklar carpışıyor. İnsanın önüne biraz daha, biraz daha aydınlıklar açılıyor. Artık uzayın bir yanı bizim için giz değil. Giz olarak kalmayacak.

İnsanoğlu bu başarısıyla övünüyor. İnsanın evrendeki en güzel yaratık olduğuna bir daha inanıyoruz. İnsanı kutsuyoruz.

Bilimin, insan gücünün vardığı yer bizi sevindiriyor. Kendi kendimize saygımız, güvenimiz artıyor.

İnsanoğlu karşılaştığı bütün engelleri aşacak. Gagari-
nin uzaya varıp gelmesi, insanın ilerisi için bize büyük
umutlar veriyor.

Aklımıza bir şey takılıyor. Bütün bu güç, bu çaba ya-
nında, bir yanımız yıkık, bir yanımızdan utanıyoruz. Bilim
uzaya varıp geldikçe daha da utanıyoruz bu yanımızdan.
Gagarinden sonra, şöyle yanıma yönüme bakıyorum da,
herkesin dilinde, gözlerinde bu yıkık, bu utanılacak yanı-
mız var. Bunu insanoğlunun gönlünden, dilinden, kafasın-
dan atamazsın. İster istemez düşünüyor, konuşuyoruz.

Bir yanımız almış başını uzaya gitmiş. Bir yanımız
yerlerde sürünüyor. Bu ayrım insanlığın en büyük derdi,
en utanç verici yönü.

Ne güzel, ne güzel evrende gizler bulmak. İnsan kafa-
sının karanlıkları delmesi ne güzel.

Ama ne kötü, bütün dünya üstünde insanın insanı sö-
mürmesi. Birtakım insanların birtakım insanları kul köle
etmesi. İnsanların ömürlerini doldurmadan hastalıklar
elinden gitmesi. Bir yandan insan kafası uzaya insan gön-
derirken, yığınlarca insanın okuyup yazması olmaması,
dünyadan habersiz, ilkel insan hayatını yaşaması, ne kor-
kunç. Her insan kafası uzaya adam gönderecek kadar bilgi-
li olamaz, biliyoruz. Ama böyle bir çağda da insan ilk insa-
nın hayatını yaşar mı? İşte bizi kahreden bu. Bizi utandıran
bu. Herkesin ekmek bulduğu, hiç kimsenin kimse tarafın-
dan sömürölüp kul edilmediği, herkesin en azından okur-
yazar olduğu bir dünya olmalıydı uzaya giden dünyamız.

Biz uzaya insan gönderiyoruz. Sevinç içindeyiz, övü-
nüyoruz. İnsanları kutsuyoruz. Sevincimizden neredey-
se toprak çatlayacak. İnsanlığa, insan gücüne güvenimiz,
saygımız artıyor. Ama öte yanda bu sevincimize büyük

bir insan kitlesi katılamıyor. İnsanların çoğunluğunun haberi bile olmuyor olup bitenden. O kadar haberi olmuyor ki, bu olup bitenlere hayret bile edemiyor. Milyonlarca, milyarlarca insan. İster istemez bu zaferimiz karşısında yüreğimiz cızz ediyor. Büyük sevincimizin bir yanı çöküyor. Başkasını bilmem ama, Gagarin gidip geldikten sonra, ben bu korkunç acıyı yüreğimin başında duydum.

Uzaya insan gönderen bilim, insanoğlunun eriştiği yer, bütün insanları doyurabilir, bütün insanları okutabilir, insanı insanın köleliğinden kurtarabilir.

Bir düşünün, bütün insanlar okumuş, bütün insanlar doymuş, bütün insanlar kölelikten kurtulmuş ve hür, bütün insanlar güçlerini sonuna kadar biraz daha insan olmaya, biraz daha aydınlığa kavuşturmaya harcıyor. Kim bilir, ne yaşanası dünya olur böyle bir dünya. İnsanlar hep birden dünyayı daha iyi bir dünya yapmaya çağırıldıkları zaman... Her insandan faydalanıldığı zaman, kim bilir dünyamız nerelere varacak. İşte o zaman akıl almaz işler olacak. Göz açıp kapayıncaya kadar engeller yıkılacak.

Bir soru daha geliyor akla. Ya savaş? İnsanlar bundan sonra da savaşacaklar, birbirlerini öldürecekler mi?

Yok işte, yok işte bu olamayacak. Bundan sonra insanlar kör olmayacaklar.

Milletler, büyük insan toplulukları, uzaya gitmenin ne demek olduğunu azıcık içinde duyan, bilen insanlar buna izin vermeyecekler.

İnsan çoğunluğu, bilim toplu bir yıkıma izin verecek kadar kör değil.

Bir eşikten atladık. Biraz daha aydınlığa kavuştuk.

Karanlıkla aydınlık arasına kesin bir çizgi çizildi.

16.4.1961

Masal Deyip de Geçmemeli

Masal ayağı yerde, yüzde yüz somuttan soyuta giden sanat eseridir. Uzun yıllar, yüzyıllar, insanların edindiği deneylerden, olaylardan ortaya çıkmıştır. Sanatın doğuşunda masal vardı dersek, yeridir. İnsanoğlu bütün duygularını, çektiklerini, özlemlerini masala koymuştur. Masal, yüzyıllar boyu bütün koşullarda insanların can yoldaşı olmuştur. Toprak gibi, daha doğrusu doğa gibi bir şey. Masalsız, efsanesiz bir insan dünyasını aklımıza bile getiremeyiz. Uzun insanlık tarihinde halkın tek tutunduğu dal masal olmuştur, dersek, o kadar yanılmayız.

İlkin masal vardı. İnsanoğlu doğa karşısında, olaylar karşısında içini dökmek zorundaydı, veryansın etti masala. İnsanoğlu kendine bir dünya yapmak zorundaydı, veryansın etti masala. İnsanoğlu yeni dünyalar özlüyordu, veryansın etti masala. İnsanoğlu kızıyordu, öfkeleniyor, gülüyordu, veryansın etti masala. İnsanoğlu öğüt vermek, kıssadan hisse çıkarmak istiyordu, veryansın etti masala. İnsanoğlu korkuyordu. Derebeyinden korkuyordu, doğadan korkuyordu, ağadan korkuyordu, yıldırımından, hocadan, papazdan korkuyordu, canavardan korkuyordu, ha-

ramilerden korkuyordu, veryansın etti masala. Düpedüz, açık açık söyleyemeyeceklerinin hepsini masala döktü. Oidipus bir masaldır. Oidipusu bugün bile bir Anadolu masalında bulabilirsiniz.

Demem o ki, yüzyıllardan bu yana masal, halkın her türlü özlemini, derdini, deneyini koyduğu, kolaylıkla koyduğu bir tür olmuştur.

Masal insanların, cümle insanların ortak malı olduğundan, bütün insanlar masal anlatımına karıştığından dolayı, masaldaki anlatma işi çok ileri gitmiş. Ben, masal bilmeyen, anlatmayan çok az köylüyle karşılaştım. İki söz vardır halk arasında: Masal bilmeyen adam da olur mu? Türkü bilmeyen adam olur mu? Herkes masal anlatır. Herkes kendinden masala bir tat katar. Usta masalcıların elinden geçer masal, öteki usta masalcılara. Halktan usta masalcıya, masalcıdan halka... Yaratıcı masalcıdan halka, halktan yaratıcı masalcıya... Seninki arada öylesine bir mekik dokur ki, öylesine bir tat olur ki, deli divane olmaktan başka bir şey gelmez elinden. Masal insanlığımızın malıdır. Bu, hiçbir sanata nasip olmamıştır. Köylünün kentlinin, okumuşun okumamışın, herkesin malıdır. Herkesin tadıdır.

Masal ortak malımızdır, demiştim. Destanların, şiirlerin, romanların, piyeslerin kaynağı. Bir ham kaynak mı? Masal bence en olgun meyvedir. Her sanatçı bu dünyadan payını almadan edemez. Pay almamışsa meyvesi güdük olur.

Kişiliği büyük sanatçıların dünyasının bir yerinde bir masal oturur. Kimlerde yok ki... Shakespeare'de, Charlie Chaplin'de bile...

Bir de tüm sırtını masala dayamışlar var. Bunların

başında da La Fontaine gelir. La Fontaine, alçakgönüllü adam. Demiş ki, bu masal dünyası benim hoşuma gidiyor. Aradıklarım burada. Şu masal da öylesine bir miri malı ki, istediğim gibi atımı oynatırım... Almış masalları, yaratmış masalları, insanoğlunun tam gerçeklerini koymuş eserine sanat yoluyla. Masaldan almış koymuş.

Sabahattin Eyuboğlunun deyişiyle, bir de sınırsız dünya bulmuş bu masallarda, bu sınırsızlık içinde bir de dille oynamış ki, deme gitsin. Çağların büyük dil ustaları arasına karışmış. Çağların temel sanatçıları arasına karışmış.

La Fontaine'in önemi, tuttuğu yoldadır. La Fontaine öyle bir yolla, öyle bir gerçeğe varma çabasıyla masal yazmasa da, sanatta başka bir yola gitseydi, gene varacağı yer aynı büyüklüktü. Aynı ustalıktı.

Bütün mesele, insanoğlunun iç ve dış gerçeğine varmak. Yolu, sanatçı yaratılışının gösterdiğini bulmak...

La Fontaine masallardan çok şey öğrenmiş. Masala bu yönden çok şey katmış. Bir bakıma bize Montaigne'in verdiğini veriyor. Sanatçı olarak.

Diyorum ki, çağımızda da La Fontaine üstünde önemle duralım. Ondan öğreneceğimiz bir yol var ki, epeyce önemli. Masallar, insanın gerçeği, sanatçıların göz önünden ırak edemeyecekleri en önemli kültür eserleridir. Bu yazıyı bunun önemini söylemek için yazıyorum.

İnsan meselelerine doğru... İnsan dünyasının içinde, meselelerinin içinde... İnsan soyu gökten inmemiştir. İnsanı yalnız ve yalnız meselelerinin içinde bulabiliriz. İnsan gökten inmediğine göre, insanı görgüleri, düşüncesi yapar. Meseleleri yapar. İnsan soyut bir yaratık değildir.

5 Şubat 1961

Yılanların Öfkesi, Yılanların Öcü, Yılanların Hışmı ve Özgürlük Üstüne

Bizi düşünmeye alıştırmamışlar. Üstelik de düşünmeyelim diye ellerinden geleni yapmışlar. Allah beterin beterinden saklasın derler, bir de düşünenleri, gelin şuna düşünenleri demeyelim, düşünmeye çabalayanları hep öldürmüşler. İstanbul, bir zamanlar, düşünmeye çalışanlara cehennem olmuş. Düşünmek, tıpatıplaşmanın dışına çıkmak demektir. Düşünmek, kişiliği olmak demektir. Düşünmek, en küçük anlamda, var olmak demektir. Ve insanlar düşünmeyi öğrendikleri zaman, dünyayı tarttıkları, ölçtükleri biçtikleri zaman, birtakım çıkarıcıların, insanları yüzyıllardan bu yana köle olarak kullananların, ya bu çeşit, ya da şu çeşit, çanlarına ok tıkanı, demektir.

Bizim çıkarıcılarımız, çok kurnaz davranmışlar. Bilmişler ki, düşünen adam arayan adamdır. Arayan adam birtakım yenilikler bulan adamdır. Donmuş bir durumu parçalayan adamdır. Durumu olduğu gibi tutmak için insanları düşündürmemişler. İşte bizim tarihimiz aşağı yukarı bu.

Bakar mısınız Osmanlı, İslam tarihine, kaç kişinin derisini yüzmüşler? Bu derisi yüzülenlerin birçoğunu tanıyoruz. O kadar da masumca, o kadar da az aykırı dü-

şünmüşler ki, gene de düşünceye önderlik ettiklerinden dolayı yakalarını, derilerini zalimlerin ellerinden kurtaramamışlar.

İşte biz böyle bir sonuçtan süzülüp yirminci yüzyıla gelmiş bir kuşağız. Bizim karşımızda deri yüzenlerin soyundan gelenler, oldukları gibi duruyorlar. Azıcık düşündüler diye, şimdikiler daha kötü yapıyorlar. Yoklukla, açlıkla, polisle terbiye ediyorlar. Bizim Anadolunun bir sözü vardır, "Allah, kimseyi açlıkla terbiye etmesin," derler. Bizim çağımızın deri yüzücüleri açlıkla terbiye ettiler uzun zaman düşünenleri.

Deri yüzücüler, gittikçe azıtıyorlar. Bekleyin, bekleyin ki, daha neler gelecek başımıza. Onlar bizi söyletmeyecekler. Kendileri konuşacaklar. Yalanlarıyla halkı daha, daha uyutacaklar. Onlar, milliyetçi olacaklar, evet onlar, onlar ki, birkaç sömürücünün kesesine satmışlardır vicdanlarını. Onlar vatansever geçinecekler, ne kadar gerilik varsa, sırtlarını ona dayayıp... Halkımızın böyle kalması, ezilmesi için ellerinden geleni de gelmeyi de yapacaklar. Sabahtan akşama kadar millet, vatan, halk diye bağıracaklar. Halkı sevdiklerini söyleyecekler. Tarihimiz boyunca halkımız için bir tek güzel şey, Köy Enstitüleri açılacak, onu kapattıracaklar. Kapatanları da kutsal birer yaratık gibi halka yutturmaya çalışacaklar.

Soracağız, peki siz halkın iyiliği için ne istiyorsunuz? Planınız ne? Susacaklar. Çünkü torbalarında azıcık olsun unları yok. Onlar o kadar akılsızlar ki, ağaların, softaların düdüklerini öttürecekler. Gene benim saflığımı tuttu, belki hiç de akılsız değiller, çıkarları ağaların, softaların çıkarları ile aynı çizgide birleşiyor. Bizim Çukurovanın en milliyetçisi, milliyetçi kisvesine bürünmüş en yüce çığırtkanı

kim biliyor musunuz? Bütün Çukurovayı soyup soğana çevirmiş, bir ömür boyu kirden yüzüne bakılamayacak bir ağanın oğlu.

Biz diyoruz ki, bu halk soyulmasın... Halkı soyanları artık aradan çıkaralım. Yirminci yüzyıl milletlerin soyulmaktan kurtuldukları, kendi benliklerini buldukları yüzyıldır. Bizim toprağımızın kendine has bir kültürü var, amanın buna hiç önem verilmiyor, önem verilsin, diyoruz. Başka çaremiz yok, diyoruz. Amanın millet, toprağımız yok oluyor, ağalar, beyler, gericiler, toptan, toprağımızı, ormanlarımızı yok etmek için yarışa çıkmışlar, ne duruyoruz, diyoruz... Onlar karşımıza geçmişler bre vatan hainleri, bre zındıklar... Bre! Bre!.. Azıcık vicdanı olan, elini vicdanına koyup söylesin, kim vatan haini, kim değil!..

Açlık, şu doğudaki açlık, kimin yüzünden? Söyleyin benim mi? Bu açlık bugünkü açlık değil, yüzyıllardan bu yana geliyor. Şimdi patlak verdi. Bir daha da durmayacak. Bu açlık halkı sömürenlerin, onları yeraltındaki evlerinde gerilik, pislik içinde bırakanların yüzünden. Biz onlara karşıyız. Açlığın, sömürünün, pisliğin, geriliğin olduğu gibi kalmasını isteyenler milliyetçi... Sevsinler senin milliyetçiliğini... Bir gün yutturursun, iki gün... Çekirge bile iki kere...

Fakir Baykurt bir roman yazdı. Adı da, *Yılanların Öcü*. Bu roman, bir köy romanıydı. Fakir, köylü. Köy Enstitüsünden çıkma, öğretmen. Roman, gazetemizin Yunus Nadi Armağanını kazandı. Sonra da bizim edebiyatımızda görülmemiş bir ilgiyle karşılandı. Çok satıldı, çok okundu. Sinemaya almaya kalktılar. Bu sansürle nasıl aldılar sinemaya, onun orasına Rufailer karışır. Sonra bu romanı bir delikanlı piyes yapmış. Devlet Tiyatrosuna ver-

miş. Devlet Tiyatrosu da oynamaya karar vermiş. Sonra ne olmuş? Köy Enstitülerini kapatan bakanın özel kalem müdürü senatör olmuş. Olur ya, düşmez kalkmaz bir Allah... Olmuş ya, Köy Enstitülerini kapatıp bu millete müthiş bir iyilik etmişler ya, şu *Yılanların Öcünü* sahneden kaldıracak daha büyük iyilik edecekler. *Yılanların Öcü*, belalı eser! Bir oynamaya görsün. Alimallah, Türkiye yıkılır. Şimdi yalnız doğu mu aç, *Yılanların Öcü* oynarsa, tüm Türkiye aç kalır. Halkımızın çoğu yeraltında, mağaradan beter yerlerde mi yaşıyor, daha beter olur. Beterin beteri olur. *Yılanların Öcü* oynarsa, hepimiz zehirleniriz. Şimdiye kadar Köy Enstitüleri kalsaydı, kırk bin köye, kırk bin öğretmen olacaktı. Türk köylüsü aydınlanacaktı. Milliyetçi dediğin adam, buna izin verir mi? Milliyetçi dediğin adam, *Yılanların Öcünün* oynanmasına izin verir de koskoca bir Türk milletini zehirletir mi?

Sayın okurlarım, *Yılanların Öcü* romanını okuyan var, okumayan var. Size küçük bir özetini vereceğim: Bir Irazca var, Karataş Köyünde. Yaşlı bir hatun. Onun Kara Bayram adında bir oğlu var. Kara Bayramın bir karısı, bir çocuğu var. Kara Bayram, yıllardan bu yana, daha yenilerde bir avuç toprağa sahip olmuş. Onun sevinci içinde. Toprağından başka düşündüğü yok. Derken, bir gün kurul üyesi ocağı batasınca Hacı Ali gelir, Irazcanın evinin önüne bir ev yapar. Evin önü kapanacak. Irazca, buna razı gelmez. Irazcayla ocağı batasınca Hacı Ali arasında bir savaşır başlar. Muhtar, öteki kurul üyeleri hep Hacı Ali tarafında... Kara Bayramı döverler, karısına çocuk düşürürler, döve döve... Ama, Irazca işin ardını bırakmaz. Köye gelen Kaymakama sözlü bir dilekçe verir. Kaymakam da Hacı Alinin evini Irazcanın evi önünden kaldırtır. İşte ro-

man bu kadar. Şimdi bunun nesi var? Söyleyin bakalım, yasaklık nesi var? Yazık be, ayıp be!..

Fakir Baykurt, basın toplantısında diyor ki: "Türkiyeyi bir kültür çölü mü yapacaklar?"

Yapacaklar ya, ne sandın ya arkadaşım. Bu milletin cümle felaketi, geriliği bu yüzden değil mi? Sen halksın, seni düşündürürler mi? Seni söyletirler mi? Gözünü oyarlar adımın gözünü, arkadaşım.

Yılanların Öcünü, onun sonu olan *Irazcanın Dirliğini* bitirdiğimde, işte demiştim, bir milleti bunlar millet yapar.. Elin adamı anlar mı bunu? Bu halk ne, tadı nerede? Dilinin, söyleyişinin güzelliği nerede? Farkına varırlar mı sanıyorsun, aslanım.

"Türkiyeyi kültür çölü mü edecekler?" Amma iyi niyetli adamsın be arkadaşım. Etmişler de, öteye bile geçmişler.

Adamın derisini yüzerler. Yüzmediklerine şükrederim arkadaşım. Yüzmediklerinin bir tek sebebi var, yüzyıl yirminci yüzyıldır da ondan, arkadaşım. Yoksa adamın dumanını attırırlar.

Demokrasi mi? Görüyoruz ki, o demokrasi dedikleri, bir kısım insanlar için nur nimet. Bir kısmımız için, elden gel...

Özgürlük mü, özgürlük yalnız onlar için... Onlar söyleyecekler, onlar yazacaklar... Her şey onların...

İşte bizde özgürlük böyle... *Yılanların Öcü* böyle... Savaş uzun süreceğe benzer.

31 Ocak 1962

İki Çıplaktan Birisi

Bugünlerde Pariste bir Japon filmi gösteriliyor. Gazeteler yazıyor, gidip görenler söylüyor: Bu film üstüne kıyametler kopuyor. Geçen yıl bu Japon filmi birkaç festivalde de birincilik aldı. Pariste bu filme girmek için insanlar birkaç günlük kuyruklar da yapıyorlarmış. Vebali günahı söyleyenin boynuna... Onun orası bu yazı için önemli değil. Asıl önemli olan bu film...

Filmin aşağıya bir özetini çıkarayım da ondan sonra söyleyeceklerime geçeyim...

Filmin adı *Çıplak Ada*. Film çırılçıplak, ot bitmez bir adada geçiyor.

Bir karıkoca, bir de çocukları var.

Adaya, yani çıplak adaya bir kayık yanaşiyor. Nuhtan kalma bir kayık. Kayıktan bir karıkoca, iki kişi çıkıyorlar. Sırtlarında birer sırık, sırıkların uçlarında birer su dolu kova. Bu çıplak adada su yok. Gerçekten ada öylesine çıplak ki, tarifsiz bir çıplaklıkta... Bu adanın biraz ötesinde de çıplak olmayan, üstünde büyücek, mutlu bir şehir olan bir başka ada var. İşte bu karıkoca kovalarındaki suyu karşıkı büyücek adadan getirmekteler.

Karıkoca, sırtlarında sıriklar, sırikların uçlarında kovalar çıplak adaya tırmanır. Hiç konuşmazlar. Uzun bir tırmanış. Bir ara kadının ayağı kayar, kovadaki su dökülür. Erkek kadına suyu döktü diye bir tokat patlatır. Filmdeki ilk ses budur. Neyse, uzun bir tırmanıştan sonra varacakları yere varırlar. Çıplak kayanın bir köşesinde bir tarla vardır, kayaların arasında. Bu tarlada bir süngüç (karış) boyunda bitkiler vardır. Karıkoca damla damla, getirdikleri suyla, bu bitkileri sularlar.

Karşı adadan kayıkla su getirirler, bütün mevsim böyle böyle, damla damla tarlayı sularlar. Bir gün, çocukları, kayıkla giderlerken bir balık tutar. Kocaman, iki üç kilo ağırlığında bir balıktır bu. Ailenin sevincine diyecek yoktur. Bu balık, altın bulmuşlar gibi, aileyi mutluluğa boğar. Öteki adadaki şehirde baba balığı ağalara götürür. Ağalar nazlanırlar, balığı almak istemezler. En sonunda balığı alır bir tanesi. Bir sevinç, bir sevinç... Giderler bir lokantaya, balığın parasıyla yemek yerler.

Adada küçücük bir odaları da vardır.

İşte bu küçücük odada kalırlar. Oda o kadar küçücük ki, yıkanamazlar bile. İğrenç, insanlara yakışmayan bir hayat. Sonra efendim, çocukları hastalanır. Baba doktor doktor gezer, karşıki adada... En sonunda bir doktor bulur. Gelirler ki, çocuk ölmüş. Ana bir çığlık atar, bir ağıt söyler. Bu da filmdeki ikinci sestir.

Sonra ürünü alırlar, sonbaharda. Çuvallara doldurur, gider karşı adadaki şehirde satarlar. Bir koca mevsim, bir koca yıl damla damla sulayarak meydana getirdikleri ürünleri satarlar.

Bunca emeğin karşılığı ne? Ne mi? Buyurun işte. Kazandıkları ürünün karşılığı olarak bir şişe zeytinyağıla, bir sepet yiyecek alırlar ve çıplak adalarına dönerler.

Tarlalarını yeniden ekmişlerdir. Kadın bu tarlaya, bu hayata isyan eder. Damla damla suladıkları ürünü yolmaya başlar. Bir delilik nöbeti geçiriyor sanır koca. Kadının nöbeti geçince, yeniden damla damla sulamaya başlarlar. Bu hayat böylecene sürüp gider.

Muradım şu ki, Japonya uygarlığa ermiş, Avrupayla yarışa çıkmış bir ülkedir. Bu ülkede böyle bir yoksulluğun olduğu kimin aklına gelirdi. Söyleseler bu kadar korkunç bir yoksulluğa kim inanırdı. Japon sinemacısı inandırıyor. Dünyaya bu kadar acı yoksulluğunu ilan ediyor. Japonya ekonomik yönden geri kalmış bir ülke değil. Bunu bütün dünya biliyor. Öyleyse böyle bir filme niçin izin veriyorlar? Hiç mi akılları yok? Aaaaah Japonyaya, Hindistana bizim sivri akıllılardan göndermeli ki... Akıllarını başlarına alsınlar. Dünyaya böyle yoksulluk örnekleri sunmasınlar. Sunup da o güzelim Japon memleketini dünyaya rezil etmesinler. Bu filmi gören Batılılar, Japonyadan iğrenecekler! Japonya rezil olacak! Amanın bir iki sivri akıllı yasakçı ihraç edelim Japonyaya. Onlar yüzünden, şükür ki, ihraç edecek hiçbir şeyimiz kalmadı. Bari biz de onları, yasakçı kahramanları ihraç edelim.

Bu işin şaka götürür yeri de yok.

Onlar bir iki çıplak ada bulup böyle bir film yapmışlar. Bizde koskocaman çırılçıplak bir Anadolu var. Bizim insanımızın gerçekliği, iyiliği, kötülüğü bu çırılçıplaklığın içinde. Bizim gerçeğimiz bu. Bizim gerçeğimizin de bu olduğunu şu yeryüzünde bilmeyen yok. Şu Doğu Anadolu'daki açlığı, Ayda insan varsa, onlar da duydular. Radyolar, gazeteler söyledi.

Yıllardan beri, kedi gibi, yoksulluğumuzu saklıyoruz. Yoksulluğumuzu söyleyenlere, bir zamanlar, vatan ha-

ini gözüyle bakıyorduk. Şimdi o kadar değil ya, gene de o akılda epeyce sivri akıllı var. Sakladık sakladık da ne oldu? Kimse duymadı değil mi? Dünya, Türkiyeyi cennet bahçesi mi sayıyor? Yoksulluğumuzu sakladığımızın küçüklüğüne, devede kuşuluğuna, akılsızlığımıza gülüyor.

Yiğitsen Türkiyede *Çıplak Ada* gibi bir film yapmaya kalk, adamın gözünü patlatırlar, memleketten sürgün ederler, vatan haini ilan ederler. Onu yapmazlar, yasak ediverirler. Sen de memleketinin gerçeğine ait bir sanat eseri çıkaramazsın ortaya. Çıkardığın eserler yapmacık, iğreti, gülünç olur. El alem de sana gül babam gül eder.

Bir Türk filmini, yüzü kızarmadan, azıcık seviyesi olan bir insana gösterebilir misiniz? Herhangi bir Türk filmini gören kişi neden yoksun olduğumuzu anlamakta güçlük çekmeyecektir. Biz iyi niyetten, biz akıldan, biz kültürden yoksunuz. Bereket ki, hiçbir Avrupalı bizim herhangi bir filmimizi görmeye tahammül edemez. Biz de rezil olmaktan bu yüzden kurtuluruz.

Biz her şeyin aksini yapmışız. Azıcık düşünce kırıntısı olan bir senaryoyu yasak etmişiz. Ama yüzlerce baldırba-cak, iğrençlik akan senaryoyu severek tasdik etmişiz. Şu yazıyı yazarken, o filmler gözümün önüne geliyor da kusacağım geliyor. Şu sansür heyetinin de amma midesi var-mış!

Bu kadarı da olmaz. Bu kadar korkunç bir şeyi nolur, şu millete reva görmeyin. Sinema yirminci yüzyılın bir numaralı halk sanatıdır. Bunu bu iğrençlikte bırakmayın. Sinemacılar, bu aşağılık filmler tarafından Türk halkı sö-mürülüyor. Duygusu, zevki sömürülüyor. Şunun önüne geçin. Bu filmler böyle sürüp gittikçe halkımız mahvola-cak.

Evet, evet bu filmleri yasak etmeli. Bu sansürü tezel-
den kaldırmalı. Şu sansürdeki kişilere bir tek film bile
emanet etmemeli.

Hemen, bu işten anlar, gözü pek, üniversiteden, ba-
ğımsız aydınlardan bir kurul kurmalı... Yasakçı kurulu...
Düşünce kısıntısı olmayan aşağılık filmler yasak edilmeli.
Düşünce kısıntısı olan, bir şeyler söyleyen filmlere de ar-
mağanlar verilmeli...

Ne duruyorsunuz? Sayın İsmet İnönü, şu antidemok-
ratik sansürü kaldırın.

14 Şubat 1962

Umutsuzluğa Düşmenin Gereği Yok

Hikaye bugünün hikayesi değil. Tam yüz elli yıldır aynı hikaye sürüp gidiyor. Yüz elli yıldır donmuşlar, gericiler yurdumuza gelen her yeniliğe karşı koyuyorlar. Bir zamanlar bütün teknik ileriliğe karşı koydular. Bütün teknik yenilikleri reddedip yurdumuza sokmadılar. Sonunda, uzun bir savaştan sonra güçleri kırıldı, yeniciler zafer kazandı, teknik yenilikler de yurdumuza usul usul girmeye başladı. Başladı, ama kolu kanadı kırılmış yarım yamalak.

Yurdumuzda topluiğne daha yeni yeni yapıyorsa, hep gericilerin yüzünden.

Teknik ileriliğe karşı koymalarının sebebi neydi? Din elden gidiyor, diye tutturmuşlardı. Onların çabası ne dindi, ne bir şeydi. Onların çabası, teknik girince düzenin sarsılması, bu yüzden de ekonomik durumlarının sarsılmasıydı. Düzenlerinin yıkılıp yerine yeni bir düzenin kurulması, millet çoğunluğunun yeni düzenden daha çok yararlanması... Korkuları buydu. Dünyaları, düzenleri yıkılmasın diye ellerinden ne gelirse yapıyorlardı.

1951 yılında Doğu Anadolu'da yaptığım gezilerde şeyhlerin, ağaların radyoya düşman olduklarını görmüş-

tüm. Radyodan ödleri patlıyordu. Sonra bir de baktım ki, radyoya dost olmuşlar.

Bir örnek vereyim: Diyarbakırda bir şeyh, radyo sesinin sindiği sıvılar içilmez, haramdır, diye fetva çıkarmıştı.

Radyoda Kuran okundu. Radyoda mevlitler. Din üstüne konuşmalar. Radyo, halkı uyarıcı bir yaratık! Bundan korkulur. Radyonun öbür yanı ortaya çıkınca yüreklerine su serpildi. Kuranlar, mevlitler... Şimdi radyo, gavur icadı değil. Şimdi radyo sesinin sindiği sular içilir. Hem de kutsal ilaç olarak içilir.

Tekniğin önüne yıllarca geçtiler, sonra yenildiler.

Yeni düşüncelere sıra geldi. Azıcık düşün, azıcık onlardan ayrı düşün, ellerinde kara damga...

Bu yobaz çetesinin korkunçluğunu, milletin canına, varlığına kastetmişliğini, tarihimiz boyunca Türk milletini yok etmek için her şeyi yapmışlığını, elinden geleni ardına komamışlığını tarihimizi azıcık okumuşlar bilirler.

Kurtuluş Savaşımızı göz önüne getirin, bir yanda bir avuç insan canını dişine takmış, kellesinden de vazgeçmiş. Bir yanda softalar, yobazlar. Emperyalistler, düşmanlar yurdumuzu dört bir yandan sarmışlar, yurdumuzu işgal etmişler. Yobazlar, gericiler onlarla birlik. Gelenler, yurdumuzu işgal edip bizi esir edenler Müslüman olsalar neysem ne, üstelik de yobazların yüzyıllarca din savaşı yaptıkları Hristiyanlar. Bunlara karşı koyan da Mustafa Kemal. Esirliğimize karşı koyan Mustafa Kemal için dinsiz diye fetva çıkarıyorlar.

Düşman. Hem de düpedüz düşman, din düşmanı gelince, düzen o kadar sarsılmayacak, Mustafa Kemal gelince düzen sarsılacak. Öyleyse düşmanlara karşı koyan Mustafa Kemal dinsiz, bizi esir etmeye gelen Hristiyanlar öz Müslüman.

İnsan deli olacak. Şu bazı insanlara bakıyor, bakıyor da gözünüz kör, kulağınız sağır mı, diye bağırısı geliyor: Daha dün, daha dün bu milletin yobazı hem din düşmanı, hem milleti esir etmeye gelenlerle birleşti. Türk ilericilerine karşı birleşti. Görmüyor musunuz, bir yobazın bir millete yapmayacağı ihanet yoktur.

Kardeşleri düşmanla ölüm kalım savaşına girmişken, onlar kardeşlerini daha dün arkadan vurmadılar mı? Bunu Türkiyede bilmeyen var mı?

Şimdi niçin çırpınıyoruz? Çabamız ne? Niçin açız? Yirminci yüzyılın ortasında, Avrupanın kıyıcığında halkımız mağara çağındakinden daha beter bir hayatı niçin yaşıyor? Bütün bu soruların karşılığı: Yobaz izin vermedi. İnsan yeni düşüncelerle çağa uyar. Yobaz, memleketimize hiçbir yeni düşüncenin girmesine izin vermedi. Kolay kolay vermeyecektir. Yobaz, tuhaf bir yaratıktır. Yalnız çıkarını düşünür. İşine geliyor mu, radyodan iyisi yok. İşine gelmiyor mu, o radyo, gavur icadıdır.

Köy Enstitüleri açıldı. Gün yüzü görmemiş köylerden çocuklar gelip doluştular oraya. Yeni bir okuma türü, yeni bir hayat... Bozkır bir canlandı, Türk milleti ayağa kalkıyordu. Yüzyıllık uyuşmuşluğundan utanıyordu. Çocuklar, Enstitüye türkülerıyla, oyunlarıyla, sesleriyle, güzel örnekleri, gelenekleriyle geliyordular. Gerçekten bu topraktan olan ne varsa biraz daha güzelleşiyordu. Yobaz, milliyetçi kisvesine girip, ağa kisvesine girip, politikacı olup Enstitülerle savaşa başladı. Onu yıktı. Hani milliyetçiydiler ya! Milliyetçi insan, gün ışığına kavuşan bir milletin çocuklarına, onların yaptıklarını reva görür mü?

Bütün mesele gerici, sömürücü düzen sarsılmasın... Ne olursa olsun halk sömürücülerin elinden kurtulmasın.

Köy Enstitüleri azıcık daha, bir on yıl daha kalsaydı, onların bekledikleri dağa kar yağacaktı. Halk, toptan okumuş olacaktı. Türk halkı ağaların emrinde Mısırlı köleler gibi çalışmayacaktı. Buna izin verirler mi?

Ama, ne yaparsa yapsınlar, halkın uyanışının önüne geçemeyecekler. Gelen yenilik selinin önünde duramayacaklar.

Bir umutsuzluk yeli ortalığı kasıp kavuruyor. Yobazlar, gericiler, tarihimizin hiçbir döneminde bu kadar güçlenmediler. 1- Milliyetçilik kisvesine bürünmüşler. Daha birçoklarımız bu yobazları gerçek milliyetçilerle karıştırıyoruz. Hani, o Osmanlı çağında, Osmanlılığa karşı koyup da Osmanlılar, yobazlar tarafından öldürülenlerle... Bu milliyetçilerle onların hiçbir ilişkisi yok. Şimdi o eski milliyetçiler olsalardı, bunlar, onlara düşman olurlardı. Çünkü, o milliyetçiler, bugün halkı sömürenlere karşı çıkarlardı. 2- Bunlar yobaz... Ya da çoğu yobazların kucağına düşmüşler. 3-Yayın organlarının parasını, geçimlerini ağalar sağlıyor... Yobazların, milliyetçi geçinenlerin, ağaların bir araya gelip bir cephe kurmaları, bir umutsuzluk yelinin esmesine sebep oluyor.

Ben diyorum ki, korkulmasın, dünyanın hiçbir yerinde, durum ne kadar umutsuz olursa olsun, ilericiler öyle uzun zaman gericilere yenik kalmazlar. Mustafa Kemal ortaya çıktığı zaman, durum umutsuzun umutsuzuydu, yenildi mi? İnsan, umutlu olsun diye bundan sağlam, bundan güzel örnek mi olur?

Gericiler ne kadar birleşirlerse birleşsinler, karşılarındaki ilericiler daha güçlenecektir.

Bugünkü, bu gelip geçici duruma bakıp umutsuzluğa düşmenin bir gereği yok...

18 Şubat 1962

Sevmek, Sevinmek, İyi Şeyler Üstüne

Siz ne derseniz deyin, ben bıktım. Nah burama geldi. Neredeyse öfkeden, çaresizlikten boğulacağım. Kendimi kandırmaya çalışıyorum. İyi olacak, iyi olacak! Başkalarını da kendimle birlikte kandırmaya yöneltiyorum belki, iyi olacak, iyi olacak. Ne zaman? Çok yakın mı? Ya da bin yıl sonra mı? İşte onun orası belli değil. Ben sadece iyi olacak, diyorum. İyi olacak diyorum ya, siz ona bakın! On yıl, on iki yıl orman yazısı yaz... Git şu koskoca Anadolunun ormanlarını adım adım dolaş, yıkılmışlığını, yakılmışlığını gör, yurdun çöl olmaya doğru gittiğini gör, on iki yıl durmadan ha yaz, de yaz. Hiçbir ses çıkmasın. Sen yazdıkça onlar ormanı yok etsinler. Sonra, daha iyi olacak, iyi olacak. Halkın mağarada yaşıyor, aç, perişan, üstelik de sömürülüyor. Yıllar yılı bunu da yaz. Toprak reformu de, ağalar de, toprak ölüyor de... Hiç mi hiç ses gelmesin. Dünya sağır olsun... Sonra sen gene durmadan bağirtını sürdür. Buna can mı dayanır. Bu memleketin canına okuyan yobaz yasakları... Hiçbir yeni düşüncenin bu yurda girmesini istemiyor. Aman bu yasaklar gereksizdir, işe yaramaz, bizi öldürüyor. Siz bu vatani sevmez misiniz, siz

bu toprakların çocukları değil misiniz? Kim anlar, kim dinler... Kabile düzeniyle devlet idare edilir mi? Türkmen kabileleri çok uzakta kaldı. Etmeyin eylemeyin... Bizim atalarımız, diyorlar da bir şey demiyorlar... Var olsun, sağ olsun sizin şanlı atalarınız. Onlar iyiymişler, hasmıslar ya, bu çağda sökmezler... Adam anlamıyor, ya da anlamak işine gelmiyor, elinde ok yayla, yalın kılıçla Altaylara gidip atalara karışacağı üstüne destanlar düzüyor. Arkadaş, ok, yay, yalın kılıç atalarının zamanında kaldı. Şimdi atom var. Atalarının devrinin düşüncesi, atalarının kılıcıyla birlikte, kodu da gitti. Şimdi atom çağıdır. Ataların çağında elde kılıç gider, Altaylarda teke tek dövüşürsün... Dövüşmenin, adam öldürmenin kutsallığını da yayarsın. Şimdi adam öldürmek kutsaldır dersen, senden iğrenirler. Harbetmek güzeldir dersen seni kınarlar, yabanıl derler, kan içici derler. Savunma kutsal, ama saldırma değil. Atom çağının getirdiği barıştır, sevgidir. Başka çare de yok... Anlamazlar, anlatamazsın... Bunlar insan soyunun ahlakları... İyi olacak, iyi olacak...

Bu yazar hep aynı şeyleri tutturmuş... Sınırlı yazar... Ben de bıktım. Vallahi bıktım bu konulardan. Ama neyleyim ki göz görüyor, gönül katlanmıyor. Bir zaman geliyor kendime söz veriyorum, bir daha böyle acılı konuları yazma, şöyle güzel sevinçli konuları yaz, bu memlekette hiç güzel şey yok mu? Var, var, var... Kendimi inandırmaya çalışıyorum. Bakın bizim memlekette güzel düşünen insanlar da... Buradaki, başı deri külahlı, keçe külahlı, eli oklu, ayağı çarıklı Turancı züppelerinin karşısında canını dişine takmış dövüşen, akli söyleyen, çağımızın gerçeklerini söyleyen güzel insanlar da var. Onları övmeli... Gerçekten övülmeye değer insanlar...

Hep Anadoluda kötölük görür, on yıldır bu yazar. Çirkinlik görür. Düşün bakalım aslanım, bir iyi yanı yok mu? Kilimi güzel, türküleri güzel, halayları güzel, kültürü güzel halkın... Bunlarla uğraşan kim, bunları kültürden sayan kim? Hepsi bir bir Köy Enstitülerinde canlanıyordu. O çirkin adamlar, o Kara Cephe, Karalar Cephesi, yerle bir etti en güzel şeyimizi...

Bakın Erciyes dağı çok güzel... Dümdüz bir bozkırın ortasından, bıçak gibi göğe doğru açar. Ovanın, dünyanın pırıltılı aklığında...

Ben sevgiden, sevinçten söz açmak istemez miyim, delice, çılgınca, içim taşa taşa, bir sevinçten söz açmak istemez miyim? Ben sevinçli adamım. Bu dünya böyle olmasa, böyle kara, karanlık olmasa, ben sevinçten taşar coşardım. Yaradılışım karanlıktan çok aydınlığa, acıdan çok sevince... Ne çare, ne çare ki sevinmek gelmiyor elimden... Dostluktan söz açmak, ne güzel. Bir dostum var. Sıcacık eli var. Sevgi dolu gözleri var. Ne güzel yalansız, salt sevgi dolu bir insan eli sıkmak. Sıcacık, sıcacık... Ben deli olurum, insanlar karanlık karanlık, kuşkulu baktıkça bana... Bütün insanlar kuşkusuz, korkusuz, çıkar düşünmeden, düşmanlık geçirmeden içlerinden baksalar birbirlerine... İnsan, ne olur biliyor musunuz, sıcacık bir bahar güneşinin bahtiyarlığında duyar kendisini... Bahar güneşinde bir sevinç içinde gerinir. İnsan bir bahar çiçeği temizliğinde olur.

Şu koskocaman şehrin sokaklarında dolaşanların yüzlerine bakın... Yüz mü bunlar! Sararmış, uzamış... Gülmeyi unutmuş... Bu yüzler sevinci unutmuş. Sevmeyi unutmuş. Şöyle yürek dolusu, can dolusu, kucak dolusu sevmeyi unutmuş. Ağız dolusu öpmeyi unutmuş bunlar. Şöyle

sağlıklı, kütür kütür öpmeyi unutmuşlar. Gözleri kırılgın, yılgın, paslı... Kuşkulu, korkulu, düşmanca... Ben bu şehirden korkuyorum, bu şehirde hasta oluyorum, deliriyorum... İçimden her şeyi bırakıp kaçmak geliyor. Kirlenmiş, bitlenmiş, çamur içinde bir şehir. Dedikodu hastalığında, merhametsiz, sevgisiz, kazıkçı... Bu şehir karaborsacıların şehri... Bire bin kazananların, lüksün şehri... Ve bu şehrin dört bir yanını çamur deryası içindeki çerden çöpten gecekondu, yüz binlerce insanın yaşadığı umutsuz insanların mahalleleri çevirmiş. Ağzını açmış, bir ejderha gibi duruyor.

Ben güzellikten söz açmayı istemez miyim. Ben karnı tok, sırtı peklikten söz açmayı istemez miyim... Ben insanların önüne güzel sözcüklerle, güzel bir dünya açmayı öylesine bir isterim ki, can atarım..

Sonra ben yazar olarak, capcanlı bir güneş altında sevişenlerden de söz açmayı isterim. İki genç, daha çiçeği burnunda. Kol kola yumulmuşlar... Bunu yazmayı nasıl, nasıl isterim... Ve bir yazar bunu ne güzel anlatır. Böyle şeyleri çok anlatmışlar, diyeceksiniz. Ama sağlıklı bir dünyada, bu sevginin anlatacak çok yeni, pırıl pırıl bir yönü de bulunur.

Ben, kendim, bu şehirden gidemem. Bütün mümkün çarelerim kesilmiş. Ama böylesi bir dünyada da sevinemem. Hayal kurarım hayal. Işıklı, sevinçli, çiçekli, kimsenin kimseyi sömürmediği, kimsenin kimseden korkmadığı, kuşkulanmadığı, kimsenin kimseye düşmanca bakmadığı bir dünyanın hayalini kurarım. Kimsenin kimseye diş gıcırdatmadığı bir dünya... Gönlü gani bir adam sayarım kendimi. Bu kadarı bile bana yeter, bu kadarı bile beni mutlu eder.

Bir söz vardır. Derler ki, insanoğlu arsız bir yaratıktır. Gerçekten de arsız. Bu açlık yanı başımızda dururken, bu yoksulluğu, bu perişanlığı, bu kiri görürken gene de seviyor, coşuyoruz. Size bir şey söyleyim mi, insanoğlu bütün bunların arasında bile güzel. Ya durumu bu olmasa... Kim bilir dünyayı ne cennete çevirir insanlar!

Bana şöyle küçücük bir dünya... Hiç olmazsa her isteyenin aşkla şevkle onuru kırılmadan çalışacağı bir dünya verin. Böyle bir dünyamız yok mu? Öyleyse susun. Öyleyse kimseye karamsar demeyin. Bütün bu karanlıktan size umut ışığı göstermeye gene de savaşıyorum. Siz de beni kınamayın, karalamayın.

Bakın bakın, ne geldi kalemimin ucuna... Ne geldi de durdu gözümün önünde? Bir gündü. Sıcak bir yaz günüydü. Diyarbakırın Kulp ilçesinin Şikevtan köyündeyim. Şikevt, mağara anlamına gelir. Bütün köyün evleri mağaralarda. Kayaya oyulmuş kovuklarda. Halim Yıldız on tane çıplak, çırılçıplak çocuğunu elinden tutmuş, beşini bir yanına, beşini de bir yanına almış bana göstermeye getirdi.

“Ben Halim Yıldız, on çırılçıplak çocuğun babası... Ömründe gömlek yüzü görmemiş...”

Bana bakın, ben öyle tatlı matlı yazı yazamam. Kırarım bu kalemi. Dileyen okur, dilemeyen okumaz.

21 Şubat 1962

İnsan Hakkı, Toprak Hakkı, Yurttaş Hakkı

*Her sabah her sabah çıkar bakarım
Karşımda iki yıldız süzölmüş durur
Günahım çok deyi korku çekerim
Günahım deftere yazılmış durur.*

Pir Sultan Abdal

Tam Torosun eteğindeydim. Geceydi, gökte yığın yığın, pırıltıyla dönen yıldızlar vardı. Yıldızları müthiş bir pırıltıyla gökyüzüne sermişler. Bir de iri ki yıldızlar. Saydım, Tekeç dağının tepesine otuz kadar kocaman yıldız yapışmış. Uzakta ova gözüküyor. Şu bizim belalı Çukurova. Ben Çukurovaya bayılırım. Sıcğını, tozunu, dumanını, acı çiçeklerini... Toza bulanmış, yalnız yalnız kalmış dut ağaçlarını severim.

Çukurovaya bakıyordum. Çukurova yıldız yıldızdı. Çukurova toprağına da yıldız serpmişler. Bu, tarla süren, gidip gelen traktörlerin yıldızı. Torosa yukarı çıkıyordum. Şu Çukurova toprağı bire otuz, bire kırk, bire elli vermeye hazırlanıyor. Traktör yıldızları, gökyüzü yıldızlarından daha tatlı. Çukurova sırtı ısıltılı, yatmış, kocaman, yüzyıl-

lar ötesinden gelme bir hayvan gibi soluyor. Gebe, neredeyse doğurdu doğuracak bir hayvan.

Önümde Torosun kayalıkları. Önümde Toros çamlıklarının yangını. Önümde gümbürdeyen sular. Benim Andırın köylüklerinde bir dostum var. Onun kadar güzel türkü söyleyen az bulunur. Ali Kıvrak derler adına. Kim bilir, şimdi ne kadar yaşlanmıştır. Sonra onun yakınında Topa lak Hoca... İnsanların ve Allahın dostu. Allahtan çok insanların dostu. Muskaya düşman, muskaya inanmaz, ama insanların gönlünü kırmamak için gene de keskin muskalar yazar. Kara bir sakalı vardır. Yeşil yeşil ışıldar. Bir de Armut Kuyusunun ötesinde Ahmet var. Çok yaşlı, beli iki büklüm. Yüzünde bütün insanların kederi, acısı. Yalnız gözleri, amanallah gözleri. Gözlerinde gülme, ama ne candan gülme! Gözlerinde umut, ama ne belalı umut! Gözlerinde cennet! Yani gözlerinde tüm yıldızlarıyla bir belalı gökyüzü.

Bu benim dostumdur, canım ciğerimdir. Sarı, kırışık içinde, güneş yanığı yüzü, uzun uzun, çok uzun kirpikli gözleri... Gözünün yanındaki yönündeki kırışıkları sayamazsın.

Uzatmayayım. Ahmedin en belalı, en harikulade yeri, elleri. Böyle eller görülmüş değil. Yaradan, Ahmedi yalnız elleri için yaratmış. Başka hiçbir şey için... Yalnız elleri... Uzun parmaklı, kamış gibi... Kocaman kocaman...

Ellerinin içi, hani yüzyıllık ağaçlar vardır ya, hani o yüzyıllık ağaçların gövdeyle ilgisini kesmiş, neredeyse düştü düşecek, yarık yarık, kabarmış, kırış kırış kabukları vardır ya, işte işte Ahmedimin ellerinin içi böyledir.

Bu iş burada biter. Sevdığım, hikayesine bayıldığım bu en güzel dostumun yüzü, durumu burada bitsin var-

sın. Onun orasını başka bir gün uzun uzun anlatırım. İnsanoğlunda anlatılacak o kadar çok güzel şey var ki... Güzel demem belki fazla, o kadar anlatılacak şey...

Köy, bir kayağa sırtını vermiş. Öylesine yapışmış ki kayağa, neredeyse akıp gidecek... İşte burada, bu yalnız, bu kayalıkların arasındaki bu kuş uçmaz, bu kervan geçmez köyde, bu kuş kanadıyla, yılan gövdesiyle ulaşamaz köyde cümle köylülerle birlikte Ahmedin macerası bir altından kalkılmaz maceradır.

Gece yürüyerek gündüz yürüyerek, demir çarık demir asa, geldim Ahmedin köyüne. İnanın bana, Ahmedin bu anlattığı hikayeyi sekizinci olarak duyuyorum. Bu hikaye yalnız Ahmedin olsa boşverir geçerdim. Bu hikaye bütün ormanda yaşayan köylülerin hikayesi...

"Ormancı duysa da bir şey çıkmaz. Bütün mümkünümüz çarelerimiz kesilmiş, hiçbir çaremiz kalmamış. Ne yaparsa yapsın. Alsın da darağacına çeksin. Biliyorum orman kalmayacak beş altı yıl sonra, biz buradan göçeceğiz. Bütün köylü de biliyor. İnsan çaresiz olunca bilse de bil-mese de... Bir dal koptukça benim yüreğimden kan gider. Boşver bunlara da benim işime bak. Zoruma bak. Birinci yıl ağaçları boğarım, ikinci yıl ateş veririm. Üçüncü yıl yanmış ağaçları keserim. Ağaçları köklerim... Ağaçların yerini bir güzelce tarla yaparım. Bu tarlada çoluk çocuğum, atım itim, her bir şeyimle çalışırım. Sonra ekerim. Etti mi sana dört yıl. Dört yılda canımı dişime taktığım tarla bire yirmi verir. Tarlanın yeri çok akabaysa iki yıl daha verir. Üçüncü yıl seller alır, alır gider toprağı... Kaya kalır yerinde. Yer o kadar akaba (iniş aşağı) değilse, aşağı, koyaklara akmış toprağı oradan alır, çuvallara doldurur vururuz sırtımıza getirir yerine geri sereriz. Bundan zor

iş bulunmaz. Bundan kolayı, bir orman bulup gene ağacını boğacaksın. Sonra yakacaksın, sonra tarla olacak, sonra ekeceksin... Sonra da sel alıp gidecek... Ben tam kırk yıldır bunu yaparım..." Elini karşıki kayalık yamaca uzattı. "Şu gördüğün koca alan, çırılçıplak kayalık benim ellerimin emeğidir. Buna can mı dayanır. Oralar öylesine bir ormandı ki zamanında... Şu da Kör Hösüğün eseri... O benden daha güçlü bir adam... Şu Ali Karbulağın. Şu da..."

Şu adamın evini, şu adamların köyünü anlatamam. Bıktım usandım, yüreğim götürmüyor anlatmayı. Varın siz göz önüne getirin diyeceğim, ama mümkünü yok getiremezsiniz.

Niçin yazdım bunu? İşte ben bunun romanını yazıyorum. Bir zamanlar böyle işlerin adını ağza aldırmazlardı. Şimdi ben yazacağım. Bu benim yazar olarak, vatandaş olarak borcum. Sanırım bunu roman yapmamın önüne geçmek istemezler. Geçemezler de. Milletin gönlü onlarla değil, benimle. Akıl benimle.

Asıl diyeceğim o da değil, ben bu konuyu film senaryosu olarak da yazıyorum. Buna izin verirler mi? Ellerini ateşe sokarlar da buna izin vermezler. Biliyorum, ne yaparsam yapayım, vermezler. Niçin vermezler, bu benim anlattığım doğru değil mi? Bu koşullar içindeki insanlarımızın, ölmemek için yaptıkları insanüstü savaş korkunç değil mi? İnsanlar bu umutsuzluk, çaresizlik savaşına saygı duymayacaklar mı? Ve benim güzelim, elleri harikula-de Ahmedimi sevmezler mi, sevmesinler mi? Asıl sanat, doğa içindeki bu insanların çırpınışlarından çıkmayacak mı? Hem ne zararı var bu millete bu durumdaki hallerini göstermemin? Üstelik de bu vatan için, bu insanların hallerini dünyaya ve bizimkilere göstermekte sayılamaya-

cak kadar yarar var. Bakın sayılamayacak kadar, diyorum. Sonra pişman olursunuz.

Bu konuyu film olarak yaptırmamak Anayasaya aykırıdır. Sansürün beteridir. Milletin gözü açıldı. Artık Anayasayı kimse çiğnetmeyecek.

Ben bunu film yapmak fırsatını bulayım da aykırıcılar ne yaparlarsa yapsınlar. Ne yapacaklar bakalım?

Taş çatlasa da yurdumuzun gerçeğini roman yapacağız, film yapacağız, yazacağız, çizeceğiz, göstereceğiz. Milletimiz sanatımızda da var olacak. Geri kafalılar, aklı ermezler bunun önüne geçemeyecekler.

Yurdumuzu vermek, insanını vermek, göstermek, kültürünü, gerçek kültürünü dünyaya tanıtmak insan olarak hakkımız, ödevimiz. Bu toprakların özelliği var. Seslenmesi, sesini duyurması, özelliğini, ne kadar acı olursa olsun özelliğini göstermesi, çevresiz gökten düşme sanat olmaz, sanat toprak, insan ilişkilerinin özelliğinden doğar, böylesi milli de olur, beşeri de olur, toprağın hakkı, ödevidir. Kendini tanıması, sayması, iyi kötü yönüyle kendine varması bir yurttaşın hakkı, ödevidir.

25 Şubat 1962

Ucuzluk ve Gününü Gün Etme

Çok öfkeli insanlarız. Eskiden bizimkiler daha da öfkeli insanlarmış ya... Neden bu kadar öfkeliyiz, neden bu kadar gözü dönmüş kişileriz, soğukkanlılıkla bir işe sarılıp onu niçin sonuna kadar vardiıramıyoruz? Bir arkadaşım var, çok zamandır öfke üstüne konuşuyoruz onunla. Günlerdir, şu öfke duygusunun altından girdik, üstünden çıktık. Diyor ki, öfke bir kendine güvensizliktir. Öfke çaresizliğin arkasından gelir. Daha da ağır konuşuyor, öfke dünyayı tanımamaktan, bilgisizlikten gelir. Ben burada öfkeyi savunacak, kutsallaştıracak değilim... Bazı yerlerde arkadaşımın düşüncesine katılıyorsam da, bazı yerlerde onunla birlik olamıyorum. Öfke büyük bir inancın sonucu da olabilir gibime geliyor. Öfke, kör bir duvarla karşılaşan, aydınlığı görmüş insanın öfkesi de olabilir.

Öfke, karmakarışıklıktan da gelebilir.

Her neyse, bizim bugünlerde işimiz öfke. Öfkeyi neredeyse kutsal bir hale getireceğiz. Öfke, işin kötüsü, moda olmaya doğru gidiyor. Öfkeli adam diye, bazı kişileri hoş görüyorlar, zııırlıklarına sünger de çekiyorlar.

Bana kalırsa öfkemizin sebebini araştırmamız gerek.

Az sonra ben de öfkeyle konuşacağım, diyeceğim ki, şu bizim aydınların çoğu ucuzcu. Bilim adamımız ucuzcu, sanatçımız ucuzcu, politikacımız ucuzcu, emekçilerimiz ucuzcu, tüm toplumumuz ucuzcu... Biz bir ucuzcu milletiz.

Şöyle bir bakarsak da, bütün bu saydıklarım, doğru gibi geliyor. Doğru gibi geliyor değil de, düpedüz doğru... Şimdilik böyle diyelim.

Bir bilim adamımız var, gitmiş Avrupalarda okumuş, bal gibi de güzelce bir dirsek çürütmüş. Doktora da vermiş oralarda. Parlak da bir usu var. Gelmiş memleket, girmiş üniversiteye, binbir bela, savaşım la asistan olmuş, doçent olmuş, sonra da profesör olmuş. Kendisinin buraya gelmek için verdiği bir emek, harcadığı bir çaba var. Millet de ona bir şeyler vermiş olacak. Bizim bu bilim adamımız üniversitesinde iyi kötü çocuklarını okutuyor. Onlara bilgisinden bir şeyler aktarıyor. Onun ödevi öğretmek... Bilim adamının işi, biliyoruz ki; burada bitmiyor. Ondan araştırmalar, bilime yeni buluşlar katmasını da bekliyoruz. Bu bilim adamını bir sosyolog sayın... Öğretmekten başka ondan ne bekleyebiliriz? Örneğin, bizim yurdumuz insanların yaşayışı sosyoloji bakımından önemli. Avrupayla Asyanın köprüsünde, Doğu uygarlığıyla Batı uygarlığının kavşağında... Bu topraklar üstünden türlü insanlar gelmiş geçmiş, burada birtakım uygarlıklar bırakmışlar. Her geçen kendinden bir şeyler bırakmış. Ben bırakmış diyorum ya, hiçbir şeye dayanmadan, bilimsel bir gerçeğe dayanmadan söylüyorum. Elimde bilimsel hiçbir sonuç yok. Bırakmışlar mı bırakmamışlar mı bunu bize sosyoloğumuz vermeli değil mi? Yurdumuzdaki toplum ilişkilerini bu kadar okumuş, dir-

sek çürütmüş bilim adamımız bize bütün çıplaklığıyla göstermeli değil mi?

İşte bize, bilimde, bunu verecek hiç kimsemiz çıkmamış. Yanlış anlaşılmasın, bu küçük bir örnek. Bilim adamlarımız, yurdumuzdaki gerçeklerle bilimsel bir şekilde uğraşmıyorlar. Hangi konuyu ele alırsan al, doğru dürüst bir kitap bulamıyorsun. Bir örnek daha vereyim, yıllardan bu yana toprak reformu, toprak reformu, diye bağırıp duruyoruz. Bu memleketin toprağının gerçeği ne, yani düpedüz toprak bilimi, şurasının toprağı şuna, şu bitkiye, şu hayvana elverişli de burası değil... Ne bileyim ben, daha bir sürü buna benzer şeyler...

Demem o ki, yurdumuzda herhangi bir alan için, bilimsel bir araştırma yok.

Folkloru ele alalım. Folklor bilimini, ileri gitmiş toplumlarda ilkel kalmış insanların bilimi olarak tarif ederler. Belki daha doğrusu, doğa karşısındaki insanın, yüz-yıllardan beri doğayla ve biribirleriyle ilişkilerinden çıkmış bilimdir, diyebiliriz. Bu bilimi coğrafya, tarih, ekonomi, sosyoloji koşulları ortaya çıkarır.

Yurdumuz insanlarının çoğunluğu hâlâ doğanın karşısında... Folkloru da önemli... On yıldan bu yana doğru dürüst folklor araştırması yapan bir tek kişi, bir tek bilim adamı bile çıkmadı. Bir meraklı, bir meraklı bile çıkmadı. Bugünlerde bizim folklorumuzla yabancılar uğraşıyor. Onlar da olmasalar, bu topraklar üstündeki halk uygarlığından kimsenin haberi olmayacak. Ünlü, büyük bir folklorcumuz vardı, Pertev Naili Boratav... Gerçekten büyük bir bilim adamıydı. Büyüklüğünü ben söylemiyorum. Dünyanın bilim adamları bunu böyle kabul ediyorlar. Çalışkandı, tek başına bizim folklor bilimimizde büyük

işler başaran adamdı. Onu yurdundan ayrılmak, yabancı ellerde çalışmak zorunda bıraktık. Onu asıl kaynağından uzaklaştırdık. Bundan kim zarar etti? Biz ve dünya bilimi... Kim yaptı bunu? Millet olarak böyle bir adamın bilim kaynağından uzaklaşmasına kim sebep oldu? Bu çalışkan bilim adamımızın kaynağından uzaklaşmasına gönlümüz nasıl razı oldu? Pertev Bey gibi beş on adamımız olsa haydi neyse ne diyelim, bir tek adam olunca, bu çağda onun yapabileceğini, önümüzdeki yıllarda yapabilmek imkanı da olmayınca, bu işi nasıl yaptık? Folklor dedikleri iş, uygarlıkla zıt bir iştir. Uygarlığın girdiği yerde folklor ürünleri yaşayamaz. Şehir yakınlarındaki köylerimizde folklor ürünleri çok azalmıştır. Bu, bilimsel bir gerçektir. Pertev Naili Boratav gibi bir bilim adamı yoksa bu memlekette, birtakım ürünler gün ışığına çıkmadan yok olmaya mahkumdur. Öyleyse bu korkunç işi nasıl yaptık?

Şimdi bilim adamlarımız niçin çalışmıyorlar diye öfkeleniyoruz. Çalışan bilim adamlarımızı niçin uzaklaştırdılar diye öfkeleniyoruz. On yıldır folklor çalışmaları için Anadoluya bizden bir tek kişi bile gitmedi, bir meraklı bile gitmedi diye öfkeleniyoruz.

Türk halkı tembel, köylüsü, işçisi yeteri kadar çalışmıyor. Basını yetersiz, her şey yetersiz. Geri kalmış bir memleketiz. Elbette birçok yönümüz yetersiz olacak.

Bu Türk köylüsü niçin yetersiz? İşçisinin derdi ne?

Tembeldir, deyip işin içinden çıkıyoruz.

Bu tembelliğin, varsa, sebebini bize bilim adamları niçin söylemiyorlar? Besin yetersizliğinden mi, kötü bir gelenekten mi, toprağın yetersizliğinden mi?

Bilim adamlarının tembelliğinden, deyiveririz... Peki bilim neden yetersiz, neden tembel?

Sanatçımız neden taklitçi? Tembelliğinden mi? Kendisini yaratma, bulma çabasına varmadan, Batıdan hazırlop! Aydına, köylüye, bilim adamına, bilim adamlarını uzaklaştıranlara veryansın ediyoruz.

Belki bu öfke haklı bir öfke. Bir bozukluk olduğu belli. Öfkeyi bir yana atıp da şöyle bir düşünsek...

Bir kısımları diyor ki, bu toplum toptan bozuk. Bu, gemisini kurtaran kaptandır düzeni, bu altta kalanın canı çıksın düzeni, bu temeli sömürme olan düzen... Bütün kötülüklerin temeli bu düzendir, diyorlar. Suçu tüm düzene yüklüyorlar.

Bana da öyle geliyor ki, öfkeyi bıraksak da, düşünüp taşınsak da, gerçekten kötü olan bu düzenden yakayı kurtarsak... Ne dersiniz, geç kalmadan bu işe hemen başlasak mı?

Ucuz öfkelerden, ucuz yüklenmelerden, gününü gün etme yoksulluğundan, ucuz ünlerden vazgeçsek de... Bence vakit kalmadı... Hiç mi hiç kalmadı. Yirminci yüzyıla gülünç olmayalım.

Ucuz kazanç, ucuz bilim, ucuz sanat, ucuz ün... Her şey ucuza...

4 Nisan 1962

Bugünlerde Bahar İndi

Bugünlerde bahar indi Anadolunun düzüne... Çukurova'nın, Harran'ın, Konyanın düzüne. Şimdi bahardan, baharın güzelliğinden söz açacaktım. Gene karşıma geldi dikildi, Anadolunun yüzlerce yıllık yoksulluğu. Anadoludan söz açmak isterken, ister istemez, bu yoksulluk belası gelip karşına dikiliyor. Oysa ben bahardan, baharın güzelliğinden söz açmak istiyordum. Bahar, güneş soyut şeyler değil ki... İster istemez insanların yaşantısı giriyor araya. İnat ettim, ben bugün gene de bahardan, salt bahardan söz açmak istiyorum.

21 Mart baharın ilk günüdür. Anadoluda doğanın uyanışı kutlanır. Anadolu halkı bahar üstüne türlü efsaneler çıkarmıştır. Her yıl bahar, yeniden bir uyanış, yeniden bir hayata gelişir.

Baharın büyük bayramları vardır. Eskiden Anadolu'daki en büyük bayram bahar bayramıydı. Çocukluğumda bizim köy, bütün bayramlardan daha çok önem verirdi bahar bayramına. Köyde hiç kimse kalmaz, bütün köy, çoluk çocuk, kadın erkek dağlara ovalara düşerdi. Baharı bütün tadıyla karşılamaya, doğa uyanırken onu karşılama-

ya, bütün sevinçleriyle doğanın uyanışına katılmaya dağlara, ovalara dökülürlerdi.

Doğa ve insan bir sevinç kasırgasında birleşirlerdi. Doğa, çiçeği, tomurcuğu, çimeni, güneşiyle gelir, insanlar da en güzel giyitleriyle, en güzel türküleri oyunlarıyla ona katılırdı.

Denizlerin ermişi boz atlı Hızır, karaların ermişi İlyas... Biri denizden gelir, ötekisi karadan. Karaların, denizlerin ucunda birleşirler. Birleşip el ele tutuştukları an... İşte bu anda doğada ne varsa, işte tam bu anda her şey durur. Denizlerin dalgalanması, rüzgarı durur. Göğün bulutu, yağmur yağıyorsa yağmuru durur. Tomurcukların büyümesi, çiçeklerin açması durur. Topraktan bir filiz başını çıkardı çıkaracak, öylece durur. Akar sular durur, akmaz olur. Donar kalır. Ağaçlar da o anda büyümelerini keser.

Hızır ile İlyas biribirlerinden ayrılıncaya kadar, bu çok sürmez, doğada her şey durur. En küçük bir kıpırdanma olmaz, doğada ne varsa o an her şey ölmüştür.

Hızır ile İlyas biribirlerinden ayrılır ayrılmaz da her şey yeniden büyük bir coşkunlukla devinmeye başlar. Tomurcuklar birden patlar, filizler birden toprağı yarar. Sular daha bir coşkunlukla çağıldamaya başlar. Bu duruş, bu ölüm doğaya yeni bir hız verir. Bu durgunluk, ölüm yeni bir atılmadır. Her yıl 21 Martta bir dünya, her bir şeyiyle ölür, her bir şeyiyle yeni bir hızla, daha da güzel yeniden kurulur.

Doğa yeniden yaratılırken, insanlar da yeniden yaratıldıklarını kabul ederler. Doğayla, doğanın yeniden doğuşu sevinciyle insanlar sarmaş dolaş olurlar.

Doğanın öldüğü, sonra da dirildiği an büyük bir an-

dır. O gün, gece Anadolu insanları sabaha kadar sularını beklerler. Suların durup yeniden akmaya başladığı anı beklerler.

Bu anı gören her kişinin bir dilekte bulunması gerektir. Suların durup da, yani doğanın durup da yeniden başladığı anı gören her kişi, hemen o anda bir dilek diler:

“Bu toprak verimli olsun.”

O yıl toprak verimli olur. Bu kutsal anı gören kişi, dileğini dileyen kişi en güzel kişi sayılır.

Ve o yıl, adam “toprak verimli olsun,” derse, toprak verimli olur.

Adam “benim toprağım verimli olsun,” demişse, onun toprağı verimli olur. Ama o adama da iyi gözle bakılmaz.

Doğayı uyanırken gören kişi herkesi ilgilendiren bir dilekte bulunmalıdır. Bu gelenektir.

“Bu yıl, bu toprakların üstüne hiçbir felaket gelmesin.”

O yıl o topraklar üstüne hiçbir felaket gelemmez.

Dilekler üstüne çok hikayeler duydum. Bir adam pınarın başına sermiş postunu. Yarı uyur, yarı uyanık bekler durur. Tam günbatımına karşı, bir de bakar ki, suyun sesi kesildi... O anda aklına hiçbir şey gelmez. Adamın çocuğı olmazmış hiç.

“Bütün karılar dört doğursun,” der.

O yıl, gerçekten, bütün kadınlar dörder dörder doğurur.

Başka bir adam, Kazdağı yörelerinde, akar suyun başında... Su büyük bir su. Suya gün vurdu vuracak... Birden durur su. Adamda bir telaş, dili boğazına akar. Amanın geldi geçiyor. Amanın fırsat kaçıyor. Kurduğı dilek bir

türlü de aklına gelmez. Kıvranır durur. Derken gözüne kuru bir ağaç ilişir:

“Ağaç ağaç...” der. “Bütün dünya çiçek olsun. Kuru-muş ağaç da...”

O yıl bütün ağaçlar yalnız çiçek açar. Ne meyve, ne bir şey... Doğada ne varsa çiçeklenir. Kuru çöllerden çiçekler fışkırır. Rivayet ederler ki, kayalardan, kuru ağaçlardan, doğada çiçek açmaz ne varsa, hepsinden çiçek fışkırmış. O yıl, bütün yıl her yer çiçekle donanmış. Kar yağmış, karı açmış bakmışlar ki, toprak tüm çiçek. Kurumuş yaz. Bir damla su yok. Ama her yer çiçekli.

Anadolu halkı doğa yeniden kurulurken, kurulduğunu gördüğün an, ne istersen o olacağına inanır.

21 Marttan çok önce Doğu Anadolu'nun insanları akın akın yüce dağlara çekilirler. Binlerce kişi dağların, tepele-rin doruklarını doldurur. Oyunlar, türküler.

Batıda Kazdağını biliyorum. Anadolu'nun en güzel bayramını Kazdağına gelenler yaparlar. Kazdağının te-pesinde bir Sarıkız Türbesi vardır. Orada olur bayram... Büyük bir ateş yakarlar Kazdağının tepesine. Sazcılar ge-lirler Anadolu'nun çok yerlerinden. En güzel giyitini giy-miştir herkes. Üç gün, üç gece yüzlerce kadın erkek, bü-yük bir esriklik içinde “Mengü” dönerler.

Adapazarının bir köyündeki dostumdan bir çağrı al-dım. Orada Kafkaslılar otururlar. Kafkaslıların bahar bay-ramı 21 Martta değil de, 6 Mayıs'taymış. Kim bilir, diye düşündüm, belki Kafkaslara bahar geç geliyordur. Fırsat bulursam Kafkaslı kardeşlerin bahar bayramlarına katıla-cağım. Yakup Kobaş kardeşe, çağrısından dolayı sağ ol de-rim. En güzel bayramlarına beni çağırdıklarından dolayı gönlümü hoş ettiler. Gönülleri hoş olsun.

Anadolunun güzel işleri var. Bu yoksulluk, bu çaresizlik içinde bile. Bu doğanın zulmü, bu insanların zulmü içinde bile. Vuruyorlar kendilerini doğanın uyanışına, sevincine...

11 Nisan 1962

Öğretmenler

Türkiye her şeysiyle dökülüyor. Bir çapaçulluk, bir perişanlık... Yok mudur kurtaracak, dedirten hal. Böylesine dökülen bir memleket nasıl oluyor da daha ayakta durabiliyor? Onu hala ayakta tutan güç nedir? Ormanları bitmiş, doğası ölmüş bir memleket. Kültürü yaratıcılığını yitirdi yitirecek. Gelenekleri, sağlam görenekleri yozlaşıyor. Herkes bir umutsuzluk içinde. Umudunu ve sevgisini yitirmiş. Çıkar yolu bulanlar bile bir vurdumduymazlığa vurmuşlar kendilerini. Üniversitesi adam almıyor. Bu adam almayan üniversiteler sanki ahım şahım mı? Dünya bilimine neyi katmış ki... Bilimsel bir çalışma yapabiliyor mu? Profesörlerin çoğunluğu demeyelim de, büyük bir kısmı beş on kuruş kazanmak için vakitlerini tüccarların kurdukları özel okullarda geçiriyorlar. Derme çatma özel okullar. Gecekondu üniversiteleri. Gecekondu okulları. Eğitim başını almış gidiyor. Her yer pür karanlık. Politikacısı eyyamcı. İler tutar yanları yok. Türkiyede oturan burjuvalar bu koskoca memleketi perperişan etmişler. Köylüsünün, yüzde yetmiş beşi, yüzde sekseni okur yazar değil. Türkiyenin tablosu bu çizdiğimden de daha karanlık.

Bir soruyla çok karşılaştım. Bir romancısın, politikanın içinde böylesine ne işin var?

Bu haldeki bir milletin yazarı, politikanın içine gırtlığına kadar girmez de ne yapar? Bu bir insanlık, bir vatan-daşlık ödevi. İşgal altındaki Fransanın bütün sanatçıları, yazarları, çizerleri Fransız Dayanma Hareketine katılmadı mı? Onlara Almanlara karşı neden dövüşüyorsunuz, diye neden kimse sormadı? Üstelik de Fransız sanatçılarını, Almanlara karşı olan dövüşe girdikleri için dünya milletleri ve Fransız milleti kutsadı. Bayrak yaptı onları. Fransız sanatçıları Almanlara karşı olan dövüşe hem canlarıyla, hem de sanatlarıyla katıldılar. Ve dövüşteki sanatları Fransız sanat tarihinin altın yaprakları oldu. Şimdi şu perperişan, yoksulluktan kıvranan Türkiyenin durumu işgal altındaki Fransanın durumundan daha mı iyi? Bin kere daha kötü. Bunu bilmeyen, görmeyen var mı? İnsanlığın ileriye atılışında, tuzu kuru milletlerin sanatçıları bile yardımcı olma-lılar. Değil başı belada Türkiyenin sanatçısı.

Yukarda bu kadar bela içinde, perişanlık içinde Tür-kiye nasıl ayakta duruyor, diye sormuştum. Elbette bu so-runun da karşılıkları var. Türkiyeyi ayakta tutan başlıca güçlerden biri öğretmenler. Türkiyedeki gerici, talancı, iş-birlikçi burjuvaların düşmanlığı öğretmenlere işte bundan. İlerici Türk öğretmenleri, Türkiye daha perişan olmasın, yıkılmasın, yozlaşmasın diye canlarını dişlerine takmışlar savaşıyorlar. Ve insafsız burjuvazi onların ekmekleriyle oynuyor. Zaten az olan, yetmeyen ekmekleriyle oynuyor. Onları ekmekleriyle terbiye etmeye çalışıyorlar. Ve kış orta-sında dama taşı gibi öğretmenleri oradan oraya sürüyorlar. Hakaret ediyorlar öğretmenlere. “Öğretmen Kırımı” diye bir söz çıkabilmişse bir memlekette, salt bu söz çıkabildi diye, bir millet buna izin verdi diye, o milletin akıbetinden

korkmak gerek. Salt bundan dolayı umutsuzluğa düşmek gerek. Umutsuzluğumuzu yıkan, bizi şu dünya yüzünde başı dik gezdiren de gene öğretmenlerin yiğitçe, vatanseverliğin de üstündeki aslanca direnişleridir.

Öğretmenlik mesleği aslında Türkiyede bir fıkarcılık mesleğidir. Bir de bunun üstüne zulüm binerse... Dünyanın en kutsal ve en zor mesleğinin insanları bir de yoksullar... Türkiyede oturan burjuvalar, bir milleti imha politikalarına öğretmen kısımlarıyla başlamışlarsa, öğretmen hayatı bir cehennemden farksız olmaz mı?

Öğretmenlerin Türkiyedeki koşullarını bilmeyenler çok az. Onların bir milleti ayakta tutabilmek için savaşı, kahramanca bir savaştır. Bir milletin onurunu, kültürünü, tekmil varlıklarını ayakta tutabilmek için... İnsan soyunu, bunca korkunç zorluklar içinde savaşıarak, onurlandıran bir insan bölüğüdür Türk öğretmenleri. İnsan soyu Fransız Dayanma Hareketinin sanatçılarıyla, kahramanlarıyla nasıl övünüyorsa, Vietnam kahramanları insan soyunun nasıl yüz akıysa, Türk öğretmenleri de insan soyunun yüz akıdır. Büyütüyorum sanılmasın, yıllardır Vietnamda can oyunu oynuyor kahramanlar, biliyorum, ama Türkiyede de öğretmenler yıllardır zulüm altındalar. Her yönleriyle.

Türkiye Öğretmenler Sendikasının başı Fakir Baykurtu işinden aldılar. Fakir Baykurt öğretmenler direncinin bayrağı. Canını ve sanatını yoksul memleketinin emrine koymuş. Yazı sanatı Fakir Baykurtla biraz daha onurlanıyor.

Öğretmenler yenilmeyecekler. Çünkü Çanakkalede de, Kurtuluş Savaşında da yenilmediler. Türkiye yenilmeyecek. Çünkü Fakir Baykurtlar var. Bu çürümüş, bu harap bahçede bir güneş gülü gibi açmış.

19.12.1967

Doğayı Öldürmek

12 Marttı, şuydu buydu, Feyzioğlu, Süleyman Beydi derken çok şey güme gidiyor. Bugünkü düzen, kompradorluk düzeni bir hopur, bir hababam düzenidir. Azgelişmiş ülkelerde doğar, büyür, semirir, ama azgelişmiş ülkeye yaramaz, ülkenin iflahını keser. Bu düzenin elinden bu çağda hiçbir ulus doğru dürüst, ulus niteliklerini koruyarak kurtulamaz. Bir şeyler yitirir, yüzyıllarca onulmayacak yaralar açılır sinesinde. Kompradorluk, kolay, dışa çalışan, tabakasal çıkarları yeğleyen bir düzendir. Ulusal hiçbir şeyle bağdaşamaz. İnsancı gözükür, ulusalcı gözükür, hakçı hukukçu gözükür, gözükür oğlu gözükür. Demokrat bile gözükür. Ama kompradorluk düzeni ne kadar demokratik gözükürse gözüksün bir diktatoryayı her zaman içinde taşır. Zamana göre siner, fırsatı bulursa bütün dışlarını dışarı çıkarır, ulusal tarihin görmediği, dünya tarihinin az gördüğü işkenceleri yapar, yurdu bir hapisaneye çevirir, insan soyunun yüzyıllardır geliştirdiği hukuku, insan hakları düşüncesini bir anda bir varmış bir yokmuş eder. Bir de başka bir şey yapar, bir de başka bir şey...

Bu hayıhuyda güme giden, toprağımızdır. Bu düzen-

sizlikte gme giden, en büyük varlığımızdır. Bu hayıhuyda yok olan, bir daha geri gelmeyecek olandır. Bu hayıhuyda gme giden dünyanın bir numaralı sorunu olmuş doğamızıdır.

Toprağı, doğayı öldürmek kolay, yaratmak zordur. Toprağı, doğayı yeniden yaratmaya kalkışanlar bunu biliyorlar. Öldürülmüş doğayı yaratmak için insanüstü, umutsuz çabayla çabalamak gerek. Bizim ağalandırmadaki uzmanlara bir soralım da görelim, bir tek ağacı yeşertmek neye, kaça mal oluyor.

Türkiye sorumsuzluklar ülkesidir. Kafası azgelişmiş aydınlr ülkesidir. Azgelişmişliğin bir yanı düzen sorunu değildir. Bir styapı, bir azgelişmiş düşünce sorunudur. Böyle olmasaydı biz de, bu çağda doğamızın da kurtulacağını sanabilirdik. Bu düzenden bile iyi niyetle doğamızın kurtuluşunu bekleyebilirdik. Yok yok, yani ben can ıkmaıınca huy değil de, umut ıkmaı diyen adamım. Onun için bu düzenden bile, bu karmaşadan bile bir umut umuyorum.

Geçenlerde kültürümüzün yüzyıllardır hopura uğradığını yazmıştım. 12 Marttan sonra da kara hopurun hkmfermalığını söylemiştim. Bu yıkımlar yanında doğamızın da öldürüldüğünü söylemeliydim. Unutmadım, yıllardır doğa hopurunu yazar, söyler dururum. Yazarlar, söylerler dururlar. Ama doğamız gün geçtikçe eriyip gider.

Azgelişmiş ülkelerde, daha çok kompradorluk belasına iyice uğramış ülkelerde en başta gelen sorun doğa hopuru sorunudur. Kompradorluk bir hopur düzenidir her ülkede. Hopurun üstüne oturur, hopurla gelişir büyür. Bir gün Türkiyenin hopur tarihi yazılacak olursa dünya-

nın parmağı ağızda kalır. Bir toprağı bilerek nasıl öldürmüşler, kuşaklar ibretle öğrenecekler. Türkiyeden geride ne kadar bir Türkiye kaldı, kuşaklar bu Türkiyeyi insanca yaşanacak hale ne kadar bir çabayla getirebilirler, şimdilik bilmiyoruz. Savaşımız, ne kurtarabilirsek savaşıdır şimdilik... Bu büyük, bu ulusal, bu insanlık savaşımızda karşımıza çıkabilenler bize kara sürüyorlar. Üstümüze ele geçirdikleri kadim güçlerle yürüyorlar. Koşullar onlara yardım etti. Ve bizler eli kolu bağılı kaldık. Söz söyleyebileceğimiz alanlar küçüldü, küçültüldü. Biz küçük bir alanda konuşuyoruz, konuşabilirsek o da... Onlar her ücra köye kadar bed seslerini yayıyorlar. Bize satılmış diye bağır-maları kulakları sağır edecek kadar ayyuka çıktı. Bundan korkmamalıyız. Yurdumuza, yurdumuzun gerçeklerine, uluscak büyük deneyimize güvenmeliyiz. Onlar, yıllarca en büyük propaganda güçleriyle, olanaklarıyla bağır- nlar, beyinleri yıkasınlar, kolay tutmaz. Biz bir kere söyleyelim, tamamdır. Gerçeğin yanında olmak kadar güçlüsü yoktur yeryüzünde. Dünyada en büyük satılmışlık düzeni, bir yurdu hopur etme düzeni kompradorluktur. Kurtulsunlar bakalım bu gerçekten. Yadsısınlar bakalım bu korkunç gerçeğı... Ne kadar gizleyebilirler bu yıkımı insanlardan, yurttaşlardan...

Türkiyenin doğasını öldürdüler derken bu gerçektir. Türkiye kalkınıyor derken doğru söylemiyorlar. Kalkınma, kılı kılına bir bütündür. Bir ulusun doğası öldürülürken başka bir yönü dirilebilir mi? Türkiyede erozyon, toprak aşınması bir felaket halinde. Seller, kuraklık bunun sonucu. Daha da artacak. Bir de Süleyman Beyin makilikleri orman saymayan kanunu çıksaydı, Türkiyede dikili ağaç kalmazdı. Şimdi, bu düzende kalacak mı? Bu

düzende de kalmayacak, ama toptan bir hopura uğramayacak ormanlarımız. Bu gidişle on, on beş yıl sonra, Türkiye çöl, kayalık kalacak. Görünen köy kılavuz istemez. Bizim derdimiz, düzen değişikliği istememiz, salt düzen için değil, bir yurdun, can damarı kesilmiş bir yurdun toptan kurtuluşu içindir de. Ölmekte, can çekişmekte olan bir toprak parçasını diriltmek içindir. Düzen değişikliği bizim için bir ölüm kalım sorunudur. Can çekişmekte olan toprakların üstünde oturanlar, altındaki toprağın öldüğünü görüp duranlar uzun süre bu can çekişmeye izin veremezler. Türkiye ya ölecek, ya kurtulacak demiyorum. Türkiye kurtulacak. Türkiye için sonuncu Türk devleti de demiyorum. Böyle bir ağıt yakmaya dilim varmaz, varmalı. Ne demek sonuncu Türk Devleti? İngiltere, Fransa, İran, Almanya da devletlerinin sonuncuları... Kim yakınıyor bizler gibi? Küçültücü. Bir akıllı ortaya bir söz atıyor, o söz üstüne birtakım dostlar veryansın ediyorlar ağıda...

Ormanlar içindeki köylerde dokuz milyon kişi yaşıyor. Geçimleri de hopur. Bu düzen, daha doğrusu bu düzensizlik bu dokuz milyon insanı ormandan kurtarabilir mi? Kurtarsaydı şimdiye kadar kurtarırdı zaten. Az mı savaşıldı bu uğurda. Bu bir genel plan, genel kalkınma, bir bilinç sorunudur. Bugünkü hopur düzeni genel hopurun önüne geçer mi? Varoluşu hopur üstüne... Biz bu varoluşun bilincine varmalı, vatanseverleri bu bilince vardırmalıyız. Elimizden gelirse dünyayı bu bilince vardırmalıyız. Öldürülen, üstünde hangi ulus oturursa otursun, dünyanın bir parçası, dünya insanların toprağıdır. Savaş kötü bir şeydir. Birleşmiş Milletler savaşların önüne geçmek için büyük çabalar harcıyor. Savaşlardan daha önemli olan, dünya için savaşlardan daha büyük yıkım olan do-

ğanın, toprakların, suların öldürölmesidir. Dünya bir süre sonra insanlara yetmeyecek. Hele Türkiye, yılda bir milyondan fazla artış gösteren insan kalabalığına hiç yetmeyecek. Bu gidiş böyle sürüp gidecek olursa, az süre sonra görün hengameyi. Ölmüş topraklar üstünde işsizler, işsizler...

Biliyor musunuz nehirlerde, çaylarda, denizlerde balık koymadılar... Bir dinamit furyasıdır başını aldı gitti. Dinamit, trol, kirli sular balıkların kökünü kuruttu. Bu gidişle tamam... Sinersek, korkarsak, koşullar bize yardım etmedi, yanlış işler yaptık dersek, umutsuzluğa kapılırsak, işte o zaman yanlışın büyüğünü yaparız. Bir memleketi taşıyla toprağıya sevmek kolay iş. Ama böylesine belalı bir toprağı, feleğın çerberinden geçmiş, nice belalardan geçmiş bir ulusu sevmek kolay iş değildir. Dünyayı tadına vararak derinlemesine sevmek hiç kolay bir iş değildir. Onun için tez günde silkinmeli, şu uyuşukluğu üstümüzden atmalıyız. İnsan yenilir, düşmez kalkmaz bir Allah, yenilgimizin üstüne kapanıp kalmamalıyız. Yurdumuzun gerçekleriyle birliksek yaralarımız çabuk kabuk bağlar. Unutmamalıyız ki, en büyük güç, bir ulusun yaşama gücüdür. Bu güçle bir olayın yenilgisi uzun sürmez. Hiçbir güç bir milletin yaşama gücü kadar güçlü değildir.

Hopura uğrayan kültürümüzün gücü, onuru, hopura uğrayan toprağımızın, insanımızın yaşama gücü bizimle birliktir. Bu güce inanç bir romantizm değil, gerçektir. Bu gerçikle birlik olanlara sinmek yakışmaz, yaramaz, hayretmez.

30 Mayıs 1973

Auschwitz, Treblinka, Haydari ve ...

Auschwitz, insanlığın yüzkarasıdır. Bir küçük şehirdir. İkinci Dünya Savaşı olmasaydı, adını haritalarda bile bulamazdık. Şimdi insan soyunun yaptığı en ünlü yerlerden biridir. Üstüne ciltler dolusu kitaplar yazılmış, sinemalar dolusu filmler çevrilmiştir. Çağımızın en büyük birkaç sinema yapıtından biri ya da birkaçı Auschwitz üstüne yapılmıştır. Auschwitz şiirlerde, romanlarda, destanlardadır. İnsanoğlu daha yüzlerce yıl Auschwitz'i unutmayacak, hakkında yüzyıllarca şiirler, destanlar, romanlar yazacak, filmler çevirecek, müzikler yapacaktır. Auschwitz alçakgönüllü, küçücük bir şehirdir. Güneybatı Polonyada... Almanlar topladıkları binlerce, yüz binlerce, milyonlarca kişiye burada işkence etmişler, burada işçileri, Yahudileri yakmışlardır. Auschwitz deyince insanın aklına zulmün, işkencenin, ölümün, kötülüğün en yoğununu, en katmerlisi gelir. Orada insan kötülüğü, insan alçaklığı, insan deliliği somutlaşmıştır. Şimdi şu anda dünya için Auschwitz altından kalkılmaz bir vicdan azabı, bir insan alçaklığı anıtıdır. Auschwitz durdukça insanlığın vicdanı bir alçaklıkta, bir delilikte kanayıp duracaktır. Treblinka da böy-

le... Yunanistandaki Haydari Kampı da böyle... Haydari Kampı alçaklığını eşsiz bir romandan, güzel, acı bir müzikten, şiirlerden öğreniyoruz. Hitler'in, Hitlercilerin Yunan halkına reva gördükleri zulmün dinmeyen ağrısıdır Haydari. Auschwitz, Treblinka, Haydari dünya durdukça duracaktır. Daha böyle nice zulüm, işkence kaynakları... İnsanlık bu işkence, zulüm yerlerini, bu somutlaşmış insan alçaklığını hiçbir zaman unutmayacaktır. Hitler, bu zulüm, bu işkence, bu insanlığın yüzkarası eylemlerini kimlere yaptırmıştır? Alman asıllı kişilere... Bunca zulüm yapan Almanya, bu kadar alçaklıktan sonra nasıl ayakta duruyor, şimdi neden, nasıl bu halde? Bir Auschwitz Kampı bile Almanyayı yerle bir etmeli, onu insanlıktan silip süpürüp atmalıydı. Örneğin insanlar Almanım demekten utanmalı, Almanyaya gitmeyi, onlarla alışveriş etmeyi, bir Almanla konuşmayı, bir Alman kitabını okumayı, bir Alman yapıtını kullanmayı, bir Almanla herhangi bir ilişkide bulunmayı onursuzluk saymalıydı. Yani İkinci Dünya Savaşında Almanların yaptıklarından dolayı insanlık vicdanı Almanyayı toptan kusmalıydı. Olağanı da buydu. İnsan vicdanı Alman alçaklığından sonra onu insanlıktan silip atmalıydı. Niçin böyle olmadı, Alman canavarlığını insan vicdanı nasıl kabul etti? İnsanlık, böyle-sine insanlık dışı davranışları, işlemleri kabul edecek kadar barbar mı? Yoksa insan soyu Hitler'i kabul edebilecek kadar hasta mı? Şunu iyice bilmeliyiz ki, insanlık toptan hastalanmaz, delirmez. Bizim çağımızda da insanlığımız delirmiş değil. İnsanoğlu toptan hastalanır, delirirse bu insanlığın sonu demektir.

Bakın işin içinde iş var. Hitler'e karşı en büyük savaşı Alman ulusu verdi. Hitler'den en büyük zararı Alman

ulusu gördü. Hitler yüzünden insanlığın en büyük utan-
cını Alman ulusu duydu. Dünyanın sonuna kadar da
Hitler'den dolayı Alman ulusu bu büyük utançtan, bu
sonsuz kanayan onursuzluktan kurtulamayacaktır. Ve
Hitler ortadan kalktığından bu yana da Hitler'in alçaklık-
larının, zulümlerinin, kötülüklerinin üstüne Alman ulusu
yürüdü... Alman ulusu Hitler'in canavarlıklarını saklaya-
cağına, insanlığın bilemediği Hitler canavarlıklarını da bir
bir insanlığın önüne döktü. *İşte Alman ulusu böyle yapmasa,
Hitler'in canavarlıklarını insanlıktan saklamaya çalışsaydı, ça-
balasaydı bugün ortada bir Alman ulusu kalmazdı. Kalamazdı.
İnsanlığın vicdanı Alman ulusunu ne yapar yapar kendi vicda-
nından, insanlığından silerdi.* Alman ulusu Hitler'in cana-
varlıklarının üstüne yürüdü, bu canavarlıkların bilinme-
yen yönlerini de insanlığa bütün acı, pis yönleriyle göster-
di. Ve Hitler'den en çok Alman halkının zarar gördüğünü
insanlığa tanıkladı. Ve ulusların yaşamlarında böyle de-
liliklerin olabileceğini insanlığa gösterdi. Alman ulusu
bütün insanlığın yardımıyla bu pislği kendi vicdanında
yumaya çalışıyor, yıllar yılı yüzyıllarca bütün insanlığın
yardımıyla Alman ulusu kendi vicdanını yıkayacak, yıka-
yacak, yıkayacak... Ta ki...

Şimdi şu anda Amerikan ulusu insanlığın karşısında
kalabilmek için, insanlıkla birlikte onuruyla yaşayabilmek
için Vietnamda yapılanların hesabını soruyor ve veriyor.
Amerikan ulusu bir abanmış Vietnam sorumlularının üst-
üne ki, amanallah... Daha abanacağından başka... Yakında
bir Vietnamlar göreceğiz ki, parmağımız ağzımızda kala-
cak. Yoksa, ne kadar güçlü olursa olsun, Amerikan ulusu
insanlıkla birlikte uzun bir süre yaşayamaz. Bu bir mistik
umut ve görüş değildir. İnsanlık tarihi bunu tanıklamıştır.

Bir ulus ne kadar kötülük yaparsa yapsın, ne kadar kötü durumlara düşerse düşsün, insanlıkla birlikte yaptığı kötülüklerin üstüne yürürse kurtulur, yoksa ağzıyla kuş tutsa insanlık onu siler. Bu böylece biline ve...

Ve... ve... ve... Şöyle rivayet ederler ki... Ve ol hikayet... Ve yürümeli... Ve insanoğlunun vicdanına bırakmamalı. Bu çağ ayrı, insanlığın vicdanının insanlıkla en ilgilendiği çağdır. Hiçbir kötülük, zulüm, insanlığa yakışmayan işkence yerde kalmaz.

Ve ol hikayet...

Ve bir hapisane...

Ve tel örgüler içinde.

Ve analar çiçek götürüyorlar. İçeriye çiçek alınmıyor. Bir lokma, eliyle yaptığı yemeği götürüyor ana, çocuğu yesin diye, canı çekmiştir diye ve ananın yaptığı bir lokma yiyeceği yüzüne fırlatılıyor.

Ve mide hastalarına ve kalp hastalarına ve kanserli hastalara perhiz yapabilmek olanağı tanınmıyor.

Ve kimsesi yok.. Akrabalarıyla görüşebilmek olanağı tanınmıyor.

Kırk sekiz saat susuzluk cezası veriliyor. İçeriye bir damla su gönderilmiyor.

Gece yarısı yataktan alınıp bilinmeyen yerlere götürülüyor. Kan revan içinde sabahleyin geri getiriliyor.

Avukat görüşmeleri dinleniliyor. Ve karışılıyor görüşmelere.

Kızlara kadınlara kelepçeler vuruluyor.

Kızları kadınları zincire vuruyorlar.

(Hapisanelerde kızları kadınları dövmek, onları zincire vurmak, onlara işkence etmek, susuzluk cezasına çarpıtmak Kenyadan Ugandaya, Ugandadan Sudana, İrandan

Turana kadar tüm insanlık geleneğine aykırıdır. Kadınlara zulüm zulümlerin en beteridir. Zinhaaaaar, kadınlara zulmetmeyesin. Bu senin sonun olur. Dört kitap da bunu yazar, bütün insanlık gelenekleri, bütün kitaplar da...)

Tıp Fakültesinden çıkarken insanlık andı içen doktor, hastalara cellat davranışında bulunuyor. "Ölürseniz seviniriz," diyebiliyor.

İşkenceden dolayı bir kanamalı hasta kadın dokuz aydır hastaneye götürülmüyor.

Ve gene kömür odun cezasına çarptırılıyorlar ve eksi on sekiz derecede tutuklular ayazda donuyorlar. Bunların da çoğu kadın.

Ve hamam cezaları veriliyor. Bir buçuk ay tutuklular hamam yüzü görmüyor, kokuyorlar. Ve içeriye kolonya verilmiyor. Yemekler kısıtlanıyor...

Ve ol hikayet ve ol hikayet çok uzun... Saymakla bitmez. Ve kadınlara uygulanıyor bu ceza...

Ve HAVA CEZASI veriliyor. Kim icat etmiş bu cezayı? Bu büyük icadı yeryüzüne kim armağanlamış, bir gün bu büyük icadın dahi mucidi insanlığa gösterilmeli. Hapisanede bütün pencereler kapatılıyor. Günlerce hava yüzü görmüyorlar kadın erkek tutuklular ve şişiyorlar oksijensizlikten... Hastanelere götürülüyorlar sonunda, şişmişler...

Ve yirminci yüzyılın şurasında işte, insanlığa böyle zulümler reva görülüyor. Bir ulus, hangi ulus olursa olsun, ister Yunan, ister İspanyol, ister Portekiz, bu türlü işkenceleri insanlığa reva görüyorsa, o ulus hiç saklamadan kendi üstüne yürümeli. Dünyanın vicdanı duymaz diye bir şey

yok... Bu çağda, burada bir yaprak kıpırdasa, orada tüm insanlık bir anda duyuyor. Kapalı duvarlar arkasında her olup biten herkese, bütün dünyaya bir anda varıveriyor. Onun için uluslar ayakta kalacaklarsa, bir kısım insanların insan soyuna reva gördüklerinin üstüne yürüyecekler. Her ulusta işkence heveslileri, insanlığa, ulus geleneklerine, ulus vicdanlarına kıyanlar çıkabilir.

Eğer uluslar ayakta kalacaklarsa Almanların yaptıklarını, Amerikalıların yaptıklarını yapmak zorundadırlar. Kendi kötülüklerinin üstüne bütün insanlıktan önce yürümek zorundadırlar!

Isık Göl Forumunun Önemi

Moskovaya Sovyet Yazarlar Birliğinin sekizinci kurultayına haziranın yirmi beşinde gittim. Gözlemci olarak üç gün kurultayda bulundum. Birkaç gün Volgagraddaki savaş alanlarını dolaştım. Moskovaya döndüğümde Cengiz Aytmatov beni evine çağırdı, evinde birkaç Sovyet romancısı da vardı. Bunlardan biri de ünlü Ukraynalı yazar Bikovdu. Cengiz evinde, bana bir öneride bulundu. Ekim ayında, özel olarak dünyadan ünlü yazarları, sanatçıları Kırgızistana çağıracağını, bu toplantıya katılıp katılamayacağımı sordu, çağırdığı sanatçıların listesini bana verdi. Bu çağrıyı kıvançla kabul ettiğimi söyledim. Listede bugünkü dünyamızı temsil eden büyük sanatçılar vardı. Zülfü Livaneli de bu büyük sanatçılar arasındaydı. Bundan da çok kıvanç duydum. Zülfüye bu haberi ben getirecek, öneride bulunacaktım. Zülfü de kabul etti.

Dünya yirmi birinci yüzyıla girerken, dünyamızın geleceği hakkında acaba dünyanın büyük ustaları ne düşünüyorlardı? Bu salt bir sohbet olacaktı, gündemsiz, koşulsuz, hiçbir yere bağımlı olmadan salt bir söyleşi olacaktı. Bu toplantıya katılanlar isterlerse bir bildiri yayınlaya-

caklar, isterlerse hiçbir sonuca varmadan, sonuç hakkında hiçbir söz söylemeden dağılacaklardı. Sadece bir sohbet. Bir evde, bir yazarın çağrılısı olarak, hiçbir koşula bağlı kalmadan... Bence bu çok ilginçti. Yirmi birinci yüzyıla girerken düşlerimiz, hayallerimiz, gerçeklerimiz neydi? Bu kalın çizgiden bile vazgeçebilir, yeni bambaşka biçimde de konuşabilirdik tamamen, her şeyde serbesttik.

Ekim ayında gerçekleşen toplantıda da bu isteğimiz tıpkısına oldu. Herkes istediğini, istediği biçimde konuştu. Amerikalı bilim adamı Tofler'den Kübalı romancı Otera'ya kadar herkes düşündüğünü dile getirdi. Isık Göl kıyısındaki toplantıda yazarlar, öteki sanatçılar inanılmaz bir sıcaklıkla biribirimize kaynaştık. Burada yazarlar, sanatçılar arasında bir kardeşlik, yüz yıllık bir dostluk havası doğdu. Sonra aramızdan birisi öneride bulundu, bu toplantı güme gitmemeliydi, bu toplantıya bir ad koymalıydık. Toplantıya önce Alarca Toplantısı dedik, Alarca, Frinze şehrinde bir büyük koyağın adıydı ve koyak Alatavlara, yani Aladağlara doğru uzanıp gidiyordu. Aladağlar, yedi bin metreden yüksek dağlardı ve ala karlıydılar. Arca da, ardıc demekmiş Kırgızcada. Sonra ondan vazgeçtik. Çünkü asıl toplantımız Isık Göl kıyısında olmuştu. Biz de toplantımızın adına Isık Göl Forumu dedik. Bir de Isık Göl Forumu sonuç bildirisi yayımlayıp sonucu ilgililere ulaştırmayı istedik. Bu uzun, üç gün süren toplantıda hepimiz bazı ilkeler yöresinde birleştik. Bu, nükleer tehlikeydi. Bu, doğanın yok edilmesiydi... Bu, açlıktı... Bu, altı milyara ulaşmış dünyamız insanların gelecekteki durumlarıydı. Dünyamız yirmi birinci yüzyıla girerken durum çok parlak gözüküyordu. Dünyamızın geleceği yalnız politikacılara, liderlere bırakılmamalıydı. Gelecek o

kadar karanlık gözükiyordu ki, bu büyük yükün altından kalkabilmek için herkes, her kesim, işçisinden köylüsüne, aydınından sanatçısına kadar, bilim adamından teknisyenine kadar, herkes bu işe katılmalıydı.

Büyük insanlığı örgütlemek, diye bir konu attım ortaya, sohbette bulunanlarca kabul gördü. Ve biz de birtakım ilkeler yöresinde ilk adımı atmaya karar verdik. Bundan böyle her yıl dünyanın bir bölgesinde, ülkesinde buluşmaya, sohbetimizi sürdürmeye karar verdik. Bu toplantıları yalnız kendi gücümüzle, hiçbir etki alanına girmeden, bağımsız olarak, bir arkadaşımızın çağrılısı olarak gerçekleştirmeye çalışacaktık. Toplantılara kadar da biribirimizle mektuplaşacaktık. Aramızdan birimize yazılacak mektup, diğer on beş kişiye de gönderilecekti. Bu, politikaların dışında bir hareketti. Sanatçılar, dünyamızın hayrına olacak böyle bir işe girişmişler, ilk bağımsız adımı atmışlardı. Bundan sonra sıra işçilerde, işçi liderlerinde, üniversitelerde, üniversite öğrencilerinde, profesörlerde, bilim adamlarındaydı. Dünyamızı kurtaracak bu bağımsız güçlerin örgütlerinde, başarısındaydı.

Nükleer tehlikenin, açlığın, doğanın öldürülmesinin üstüne insanlık bütün gücüyle yürümezse, insanlığın sonu kötü. Büyük insanlık, bütün gücüyle politikacılara yardım etmezse, politikacılara karşın, bu yükün altından, ne kadar iyi niyetli olurlarsa olsunlar, salt politikacıların kalkabileceğine inanamayız. Bize Isık Göl Forumları, başka forumlar, sağlam bağımsız örgütler gerek. Bağımsızlık nasıl gerçekleşir böylesi bir dünyada, denilebilir. Nükleer savaşa karşı bağımsız olarak birleşebiliriz. Böylesi bir savaş hiç kimsenin çıkarına olamaz. Doğanın öldürülmesine karşı birleşebiliriz. Dünyanın öldürülmesi, hiç kimsenin

çıkartına olamaz, insanların kişilikleri günümüzde her gün öldürölüyor. İnsan költürü, ulusal költürler yozlaşmada. İki bin yıllık gerici eğitim düzeni bütün dünyada, çocukların kişiliklerini ellerinden alarak, bir köleler, kişiksiz köleler ordusu yaratılarak sürüp gidiyor. Ulusal költürlerin öldürölmesi, kişiksiz sürüler yaratılması hiçbir ulusun çıkartına olamaz. Burada da, yeni, insanların kişiliğine saygılı, költürlerin biribirini yememesi, tarihinde olduğu gibi biribirini beslemesi üstüne yeni düzenler kurulabilir. Bunda bir hayır olsa gerek. Yani Isık Göl Forumunda... İyi bir başlangıç oldu. Sonra bize katılacaklar da var. Daha da çok adam katılacak. Örneğın toplantıda bulunmayan Kurosawa, Peter Brook, Fellini, Marquez de gelecek yıllarda bize katılacaklar. Bu niyetlerini Isık Göl Forumcularına bildirdiler.

Böyle bir toplantıya öneyak olduğundan dolayı, bizi evinde geleneksel Türk konukseverliğıyle konukladığından, büyük Kırgız destanı *Manası* bize dinlettiğinden dolayı eski arkadaşım Cengiz Aytmatova teşekkür ederim. Isık Göl Forumcuları üstüne ilk yazıyı belki de ben yazıyorum. Bu yüzden Isık Göl Forumcuları adına da ona ilk teşekkürü ben ediyorum.

16 Kasım 1986

Akdeniz Kültür Çemberi

Şimdiye kadar Anadolu'da on sekiz bin antik yerleşim yerinin olduğu saptandı. Bunların on dört bininin adları biliniyor. Geriye kalan dört binin de adları yavaş yavaş öğreniliyor. Güneyde küçük bir ovada üç yüz tane höyük var. Bunlardan bir tanesi bir karpuz dilimi gibi kesildi. Üst üste dokuz uygarlık çıktı. Bugün o höyükten çıkan Hitit eserleri Antakya Müzesinde sergileniyor. Yazılı kayalar, mağaralar, binlerce höyük daha gizlerine varılmamış öylece duruyorlar. Troya da, kazıya başlamadan önce Anadolu'daki binlerce höyükten herhangi birisiydi. Sonunda üst üste dokuz uygarlık ve Homerosun büyük gizi ortaya serildi. Bugün Troyadan sonra Homerosu, epopeleri daha iyi anlıyoruz.

Anadolu'da kurulmuş en büyük devletlerden biri de Hitit İmparatorluğudur. Gene bugün Anadolu'da bilinen Hitit anıtlarının, yazıtlarının, harabe yerlerinin, yazılı tabletlerinin bulunduğu yerleşim alanları yetmiş kadardır. Bu sayının ne kadar az olduğu yeni yerleşim alanları bulunduğça anlaşılıyor. Beş yüz yıllık ilginç bir uygarlık yaratmış Hititlerin büyük bir sahadaki yerleşim yerleri elbette yetmiş sayısında kalmayacaktı.

Anadoludaki bugün bildiğimiz birkaç uygarlığın en ilginç olanlarının adını saymakla yetinelim şimdilik. Bunlar orijinal uygarlıklardır. İnsanlık üstündeki etkileri çok büyük olmuştur. Urartular, Mitanniler, Hurriler, Asurlular, Sümerleri de bunlara ekleyebiliriz. Asurun, Sümerin gövdesi Mezopotamyadaysa, başı Anadoludadır. Hititler de içinde, bunlar aşağı yukarı bir kökten filiz vermiş, ayrı ayrı gelişmiş, renk renk çiçek açmış dallardır. Ne kadar kendine has olursa olsun bir Hitit heykelinin temelinde Sümeri buluyoruz. Mısırdan bile etkiler, kokular var. Hititlerin o şaheser Kumarbi destanı Gılgamıştan kopmuş, Anadolu gömleğini giymiş yepyeni bir efsanedir. Mezopotamya tanrılarını Anadoluya çağırılmış, oradan da Greke göndermiştir. Grek mucizesinin kökeninde daha önce belki de daha sağlam mucizeler yatıyor. Hitit mucizesi, Sümer, Babil, Urartu mucizesi... *Gılgamıştan Kumarbiye, İlyadaya Odysseiaya. Kumarbinin Theogoniayla yakınlıkları* üstünde daha 1945'lerde durulmuştu. Bütün Ortadoğu destanları, bugün bildiğimiz kadarıyla *İlyadadan* Tevrata kadar büyük bir destanın kollarıdır. Destanların gelişmesi, çağ çağ, ülke ülke koşullara uyularak yaratılmış olmalarındandır. Bütün yeraltındaki şehirler açıldığı, yüzbinlerce tablet okunduğu, elimize onlarca *Gılgamış, Kumarbi* geçtiğinde göreceğiz ki, büyük bir Akdeniz destan dünyası yaratılmış çağlar boyunca. Ülkeler, çağlar, uygarlıklar biribirini etkileyerek, besleyerek büyük bir destanı kol kol, dal dal geliştirmişlerdir. *Kumarbiyle Hesiodosun Theogoniasının benzerliği* hiç de yabana atılacak bir uygarlık alışverişi değildir. Yunan ne kadar mermerse, Hitit de o kadar, daha da çok granit kayadır. Eski Yunan ne kadar at, gemiyse, Hitit de o kadar aslan, geyiktir. Geyik dedim de,

Anadolu bozkırı bugün uçsuz bucaksız, acı, otsuz ocaksız yangın yeri gibi bomboz, ot bitirmez bir düzlüktür, burada geyik ne gezer, geyik orman hayvanıdır, biliyoruz. Hitit uygarlığı ince bir uygarlıktır. Heykelleri, destanları, duaları ayağı yerde, etiyle kanıyla daha yaşayan bir uygarlıktır. Böyle ot bitirmez bir bozkırda, böyle bir uygarlık nasıl boy atar, üstünde düşünülmesi gereken bir olay. Yalnız Anadolunun geçmiş toprak örtüsü üstünde biraz durursak, bu toprak parçası üstünde biraz bilgi sahibi olursak, buraların eskiden böyle ot bitirmez bozkırlar olmadığını görürüz. Hititler zamanında buraları gür ormanlıklardı ve Orta Anadolu ormanlarında geyikler dolaşırdı.

Anadoludaki şimdiye kadar dokunulmamış yüzlerce büyük Hitit, Urartu, Mitanni yerleşim yerleri bize gizlerini açtıkları zaman dünyamız bambaşka bir dünya olacaktır. Tarih görüşümüz her geçen gün değişikliğe uğruyor ya, çok değişecektir. İnsanoğlunun günümüzdeki aptallıkları, bütün varını savaş için insanları öldürmeye harcama çabaları sanırım uzun sürmeyecektir. O zaman işte geçmişimizi aramaya yöneleceğiz. İnsanlık gelmişiyle geçmişiyile bir bütündür. Nereden geldiğimizi, kimler olduğumuzu, neler yarattığımızı, bütün bu işleri nasıl becerdiğimizi bilmiyorsak ne yapacağımızı da o kadar kolay bilemeyeceğiz. Düşünelim ki, binlerce tablet okunmuş, onlarca *Gilgameş*, *Kumarbi*, *İlyada* çıkmış. Yeni heykeller, seramikler, nakışlar, oyuncaklar, kabartmalar, evler... Kim bilir o zaman insanlığımız, kültürümüz ne kadar zenginleşecek. O zaman Akdenizin bir bütün olduğunu, Akdenizin dünyamız üstünde ayrı bir kimliği, kişiliği bulunduğunu daha iyi anlayacağız. Zengin bir Akdeniz kültür çemberinin iyice pekişmesi insanlığımıza neler, ne olanaklar kazandı-

rabilir, düşünebiliyor muyuz? Şimdiye kadar Akdeniz kültür dünyasının dünyamıza getirdikleri azımsanmayacak kadar büyüktür.

Bugünkü insan uygarlığının dölyatağı Akdenizdir, bu gerçek artık tartışma dışıdır. İşte o zaman Akdeniz başka, yeni bir uygarlık doğurabilir. Örneğin, savaş istemeyen bir insanlık, barış içinde bir insanlık, yeniden yaratılmış insan değerlerine sahip bir insanlık, sevgiyi, belki daha safını, güzelini, dostluğu, kardeşliği yeni yaratmış, sömürüye, insanlığı aşağılayan bütün davranışlara karşı bir insanlık... Unutmayalım, yeraltında insanlığın büyük kültürü yatıyor. Büyük bir parçamız yatıyor. Arkeoloji insanlık mucizelerinden bir tanesidir. Eski yazıları okuyabilme becerisi daha da büyük bir mucizedir. İnsanlık *Gılgamış* kazandı, *Kumarbi*yi kazandı... Daha çok var. Hitit geyikleri de birer sanat mucizesi değil mi?

Ben bu yazıya, bizim köydeki kayalardan çıkan çeşmeyi anlatmak için başlamıştım. Çeşme mağara gibi bir yerdedir. Dağdan damla damla bir su gelir, küçük bir kaya havuzda toplanır. Çok ışıklı bir sudur. Sıtmaya iyi gelir. Biz küçükken sıtmalandığımızda boğazımıza bir ekmek halkası takar, o halka eriyinceye kadar üstümüze su döker, böylece de sıtmadan kurtulurduk. Son yıllarda arkeologlar bu çeşmenin Hititlerden kalma bir çeşme, çeşmenin kayasındaki işaretin de Hitit hiyeroglifi olduğunu söylediler. En güzel Hitit kabartmalarından biri de bizim köyün kayalıklarındadır. Sarp kayanın üstünde ovaya karşı dönmüştür, elinde de oku, yayı vardır. Karatepe de, köyüme birkaç saat ötededir. Bu son bulunan bir Hitit kalesidir. Burada bulunan yazıt dünya bilimi için çok önemlidir. Fenike yazısıyla Hitit hiyeroglifi bir aradadır. Daha

Karatepe keşfedilmeden, ben gençliğimde Karatepe yakınlarında bir köyde öğretmenken çocuklarımla Karatepe taş boğalarının yanında sarı çiğdemler toplardım, pazar günleri.

Le Nouvel Observateur, *Aralık 1986*

*Epoqe Aydınlığı**

Kayalıklı bir koyakta bir köy, kuzeyde bir dağ, çırılçıplak. Güneyde yüksek bir kayalığın sivrisinin düzlüğünde bir ortaçağ kalesi, kalesinin altında anfiteatr gibi kayalıklar. Köyün son evleri, bu merdiven merdiven yükselmiş kayalığa dayamış sırtını. Köyün önü, Akdenize kadar dümdüz bir mavileyen ova. Koyun tam kıyıcığında da, köyün evlerini yalayarak geçen Ceyhan ırmağı. Köy, altmış evlikti o zamanlar. Ben bu köyde doğdum, on dört yaşına kadar da burada yaşadım. Ovaya çakıltaşları serilmişti. Köyün kayalıklarında ok sıkan, uzun boylu bir Hitit kabartması, biz kayalığa giden çocukları korkuturdu. Irmağın kıyısında güzel kokulu püren ve çok yeşil ılgın biterdi. Köy, yazları çok sıcak olur, bazı aylar, bazı günler sıcak kırk dereceye bile varırdı. Geniş, ovaya yayılmış akarsuyun yeşil kıyılarından güzel bir serinlik yayılırdı köye, en büyük sıcaklarda bile. Bizim köyde çok büyük sıcaklara “sarı sıcak” derlerdi. Ve benim ilk kitabımın adı bu yüzden *Sarı Sıcaktır*.

* 1984 Göteborg Kitap Fuarı açış konuşması.

Köyün dağı kartal yuvalarıyla doluydu. Biz, köyün çocukları, kartallarla, kartal yuvaları, kartal yavrularıyla iç içeydik. İkindiüstleri güneyden, Akdenizin üstünden ışıkla doldurulmuş apak yelken bulutları kalkınca serin garbi yelleri başlar, yellerle birlikte de gene içleri ışıklarla doldurulmuş toz direkleri ayağa kalkar bizim köye gelirler, köyü geçerler, mor gölgeli Toros dağlarına doğru giderlerdi. Gene ikindiüstleri, garbi yeli çıkınca, yelken bulutları kabardıktan az sonra, kayalıklardaki kartallar havalanırlardı. O kadar çok doldururlardı ki göğün yüzünü, bu kadar çok kuşun, dağda nerede saklandıklarına hep şaşardık. Kartallar ikindiüstlerinde köyün göğünde kanatlarını açar, hiç kıpırdatmadan süzülür dururlardı, gün kavuşuncaya kadar. Kartallar iki cinsti, birisi büyük, uzun kanatları olan kapkara bir kartaldı. Kayalıklarda ağır, paytak paytak yürürlerdi. Vakur, güvenli bir halleri vardı. Köye, köylülere hiç zarar vermezlerdi. Ötekisi daha küçük, daha hızlı kızıl kartallardı. Bunlar da köyün üstünde saatlarca öteki kartallar gibi süzülürlerdi. Kara kartallar salt süzülmekle yetinirlerken bunlar köye inerlerdi. İnişleri köyde bir olaydı. Bir bakmışsın gökte bir hışıltı kopmuş. Kızıl kartallar yumulmuş büyük bir yumruk olmuş, hışıltıyla gökten yere sonsuz bir hızla kurşun hışıltısında sağlıyorlar. Sağılıp geliyor, her birisi bir tavuk civcivi kapıyor, yeniden havalanıyorlardı... Bizim köyde bu yüzden kolay tavuk yetişmiyordu.

Köyün çeşmesi de bir tuhaftı. Dağın dibinden, büyük bir kayalığın altından su damla damla düşüyor, kayalıkların ortasında birikiyordu. Bizi sıtma tuttuğunda, boğazımıza ekmek asıp o ekmek hamur oluncaya kadar çeşme suyunda yıkanıyorduk, böylelikle de sıtmadan kurtulu-

yorduk. Sonradan bu çeşmenin Hititler çağında da var olduğunu üstündeki bir işaretten arkeologlar anladı. Demek ki köyüm, 1865'te Kozanoğlu başkaldırısı yenilgisinden sonra kurulmuştu. Çeşme bize köyümün üç bin yıllık bir tarihi olduğunu belli etmişti.

İşte baharları, kartallar göğe ağmış süzülür, gökte hışlılar kopar, top top olmuş kızıl kartallar son hızla yere iner, Akdenizin üstünde yelken bulutları şişer, dağın koyakları gölgelenirken, kayaların arasından mavi çiçekler fışkırırken, nedense bizim mavi kayalıkların aralarında biten çiçekler de hep mavidir, bir çiğdem çiçekleri turuncuya kaçan bir sarıdır, işte bu sıralar köye gelen ünlü destancıardan birisi o anfiteatr gibi yere, düz bir kayalığın üstüne konmuş bir kalın minderin üstüne oturur, sazına düzen verir, başlardı çok eski destanları anlatmaya. Köyün bütün insanları, çoluk çocuk, genç yaşlı bir kulak olmuş, destancıyı dinlerdik. Ortalığı kekik kokuları doldurmuş, serin yeller eserken, akşam olur, gün kavuşur, herkes evinden getirdiği yemeğini yer, yemekten sonra destancı gene destanına başlar. Gece karanlıksa ateşler yanar kayalıkların çukurunda, ay ışığı varsa aşağıdaki geniş Ceyhan ırmağı parlardı. Bir yandan destancı destanını anlatır, bir yandan da kokulu esen yeller ay ışığının üstünde parlardı. Destan sabaha kadar sürerdi. Bir destan bir hafta, on gün, on beş gün sürerdi. Hiçbir çocuğun, destanlar söylenirken uyuduğunu görmedim. Yalnız, o da arada, birkaç yaşlının uyuduğu daha aklımda. Çocuklar için ayrı bir destan da söylendiğini görmedim, duymadım. Çocuklar için ayrı masal da duymadım. Masallar da herkes içindi. Doğa çocuklar için ayrı bir güneş, çiçek, ağaç, bulut, kuş yaratmadığı gibi, halk da çocuklar için ayrı bir sanat yaratma-

mıştı. Çocuklar kendileri için, kendileri yaratmışlardı. Bütün çocuk oyunlarını, çocuklar kendileri yaratmışlardı. Sonradan yaratılmaya çalışılan o “çocuk edebiyatı” deyi-mini biz uydurduk. Çocukları insan saymadığımızdan. Biz köyde bütün oyuncaklarımızı da kendimiz yapardık. Hele kokulu hayıt çalılarından bir deve yapardık ki, daha o koku, o deve düşlerime giriyor.

Bu destanlarla büyüdüm. İşte bunun içindir ki, ka-ramsar değilim. Yaşam, doğa alçakgönüllü ve kendisi gi-bidir. Doğada her şey yalın, her şey aydınlıktır. Bataklıklar doğanın hastalığıdır, ama doğa oraya da bir can vermiş, orayı da elinden geldiğince çiçeklere, renklere, güzellik-lere boğmuştur. Bataklıklar doğanın kusuruysa doğa bu kusurunu bile güzelleştirmek için elinden geleni yapmış, bataklıklara en güzel, en iri katmer çiçekleri vermiştir.

Kayaların üstünde dinledim büyük destanları, des-tancıları... Destanlar, her yönleriyle insanlığın aynasıdır, diyeceğim, ama diyemiyorum. Bu ayna sözcüğünün ede-biyatta öylesine canına okudular da... Epope insanlıktır. Eğer epopeler olmasaydı, insanlığımı, öğrenebildiğimiz kadar, öğrenmek kolay olmayacaktı. Belki de insanlığın en *mükemmel* yapıtları epopelerdir. Çünkü epopeleri bir kişi, beş kişi yapmamıştır, epopeleri tarih boyunca seyircilerle, dinleyicilerle birlikte büyük destancılar soyu yapmıştır. Hem de yüzyıllar içinde. Kim bilir, *İlyada*, *Odysseia* kağıda geçmeden kaç yüzyıl dilden dile Homerostan Homerosu dolaştı. Kim bilir bu büyük destanlara kaç milyon insan soluk verdi. Epopelerle büyüdüm, keskin mavi kayalık-lar üstünde... Açlık, yoksulluk, sıtma. Ama bir yandan da büyük destancı Murtaza Ağa, uzun, ince, güzel yüzüyle, olgun, doğa gibi yalın... Sazının üstüne yumulur, des-

tan söylerken, anlatırken devleşen, türlü kılıklara giren... Devle dev, kahramanla kahraman, salakla salak, korkakla korkak olan... Bir akarsuyu anlatırken akarsu gibi gürleyen.

Destan söylenen kayalıklardan ayrılıp şehirlere gelince *İlyadayı Odysseiyı, Gılgamış Destanını, Dede Korkutu*, buldum... Destanlara merak sardım. Nerede ne bulur sam, destan adına okuyordum. Destan üstüne de, nerede ne duyarsam öğrenmeye çalışıyordum. Sonra *İlyadayı, Odysseiyı* Türkçeye çeviren Azra Erhatla arkadaş oldum. Arkadaşlığımız o ölünceye kadar, bir kardeşliğe dönüşerek sürdü. *Gılgamış*ı çeviren benim hemşerimdi, yani Adanalı bir arkeologdu. O da bir epope hayranıydı. Sonra gazeteciliğimde bütün Anadoluyu dolaştım, büyük epope anlatıcılarıyla karşılaştım. Anadoluda her köyde diyemesem de, her kasabada birkaç destancı vardı. Olmayan yerlere de gezginci büyük ustalar geliyorlar, bir ay, birkaç ay kalıp destanlarını söylüyorlardı. Hele bizim Çukurovada destancı uğramamış köy yoktu. Olamazdı da. Destancı uğramamış, saz şairi gitmemiş köy ilkel, yabanıl sayılırdı. Ve köylüler köylerine destancı geldiğinde toy düğün eylerlerdi. Ve en severek ödedikleri para, köye uğrayan destancıya verilen paraydı. Destancıları evlerinde konuk etmek için köylüler yarışa girerlerdi. Bir destancının bir eve konuk olması, o ev sahibi için kuşaktan kuşağa sürecektir bir onurdu. Şöyle bir düşünüyorum da, benim dünyamda, hiç olmazsa bir tek destanı sonuna kadar dinlememiş, o dünyanın içinde düş cennetlerine girmemiş bir kişi bulunabilir miydi? Hiç sanmıyorum. Benim köyümde, hiç olmazsa bir Karacaoğlan şiiri bilmeyene, o bir aptaldır, diye kız vermezlerdi kolay kolay... O Karacaoğlan ki, "*Üç derdim var*

*birbirinden ayrılmaz / Bir ayrılık, bir yoksulluk, bir ölüm”, de-
mişti.*

Ve şimdi bugünkü dünyada bir şiir, bir roman oku-
mamış çok kişi var. Kötü, çirkin bir epope olamazdı. Halk
onu birkaç yıl hiç dinlemez, kusardı.

Şimdi televizyonlar kötü dizilerle, kötü türkülerle,
kötü oyunlarla dolu. Halkın elinden hiçbir şey gelmiyor.
Her yönüyle, beyniyle, yüreğiyle gece gündüz yıkanan bir
insanlık...

Yukarıda uzun uzun anlattım. Ben doğa içinde doğ-
muş, büyümüş bir insanım. Ben epopelerle, türkülerle, ma-
sallarla büyümüş bir insanım. Bu yaşa geldim, birazcık bir
şeyler öğrendim insanlık üstüne. Çoğunu da epopelerden
öğrendim. Epopelerin temelinde insanlık var. Epopelerin
temelinde, iyi ki bu dünyaya gelebilmişiz var. Dünyaya
gelebilmiş olma talihinin sevinci var. Ne kadar ölüm acısı
varsa da, onu çok çok bastıran, dünyaya gelmiş olmamızın
sevinci var. İşte bu, sağlıklı dünya, sağlıklı insanlıktır. Ben
de sevinç içindeyim, dünyaya geldiğim için, bütün insan-
lık gibi.

Aydınlığı ve karanlığı düşünürken Dostoyevski
beni çok ilgilendirdi. Gençliğimden beri biliyordum ki,
Dostoyevskinin temelinde de epope var. Öyleyse ona niçin
karamsar bir adam diyorlardı? Dostoyevski bize öğrettik-
leri gibi bir sanatçı mıydı, onunla bu yüzden çok uğraş-
tım. Anladım ki sonunda, Dostoyevski için söyledikleri
tam tersiydi. Elbette evrende ve şu küçücük dünyamızda
karanlık vardı. İnsan soyunda kötülük vardı. En azın-
dan insan soyu biribirini öldürmeyi icat etmişti. En azın-
dan biribirini sömürmeyi icat etmişti. En azından köleliği,
Nazizmi, faşizmi, karamsarlığı icat etmişti. Ama epopeler,

bize iyi ki, bu dünyaya gelmişiz, iyi ki, böyle bir talihimiz olmuş, doğaya, bizi yaratana minnettarız, diyordu. Bütün epopeler doğaya bir minnettarlık türküsüdür. Bütün kötülükleri, karamsarlıkları aşarak, aydınlığı gören bir türküdür. Dostoyevski de bizim önümüze karanlıkları, kötülükleri yığıyor, yığıyor, buyrun, işte bize aydınlık, diyor. Uzakta da olsa bize parlak aydınlığı gösteriyor.

Bilinçli olarak ben de aydınlığın türküsünü, iyiliğin, güzelliğin türküsünü, minnettarlığın türküsünü söylemek istedim. Çünkü kötülüklerden, acılardan, yoksulluktan, salgın hastalıklardan, sıtmadan geldim. Gördüğüm hep acıydı. Göçmen bir ailenin çocuğuydum. Beş yaşım da babamı öldürdüler... Köyümde doğan çocuğun dörtte üçü ölüyordu. İnsanlarla birlikte sarı sıcağın altında on sekiz saat çalıştım. Gene de insanlar, bu kadar acılar içinde, ölümler yanında dünyaya geldiklerine minnettardılar, epopeler doğru söylüyorlardı. Ben de romanlar yazdım, romanlarımın yaşam gibi doğru söylemesini, yaşamla birlik olmasını istedim. Çünkü insanlık, çünkü yaşam, umutsuzluktan umut üreterek buraya kadar gelmişti.

*Yerel Kültürden Evrensele**

Bugünlerde yerel, ulusal kültürler üstüne dünyada çok söz edilecektir. Çünkü doğa gibi insanlık kültürü de yıkımlarla karşı karşıya.

İnsan yaratıcı bir yaratıktır. Önce bütün yönleriyle, bilinciyle birlikte de kendi kendini yaratmıştır.

İnsan bir toprak parçası üstünde, bir gök altında doğar. Bir tarihten gelir, bir dili vardır, bir dini kabul eder. Doğanın türlü öğeleriyle öteki insanlarla ilişkiler içindedir. İnsanı sonsuz bir ilişkiler karmaşası oluşturur. Her deneyim, her derinden ilişki kültüre bir katkıdır. İnsanlık böylelikle bir kültürler birikimidir.

İnsanlık, uluslar, kabileler, obalar, aşiretler, güneyden kuzeye, doğudan batıya, ne kadar birbirine uzakta bulunurlarsa bulunsunlar gene de küçük de olsa ilişkiler içindedirler. Bu ilişki birçok yönlüdür ya, en büyük ilişki de kültürel ilişkilerdir. Örneğin Toroslarda doğan boğa kültü, önce Mezopotamyaya geçmiş, Sümerde, Asurda, Akadda boy göstermiş, Akdenize yayılmış, oradan da

* Yaşar Kemal'in Akdeniz Üniversitesi'nde, kendisine "Onursal Doktora" verilmesi dolayısıyla düzenlenen törendeki konuşması.

İskandinavıya geçmiş, soluğu Güney Amerikada almıştır. Keklik kültü de Anadoluda doğmuş, Girite geçmiş, oradan da yüzlerce yıl dolaşarak dünyanın birçok ülkesine yayılmıştır. Bütün bunlara yeni varsayımlar da diyebiliriz. Son yıllarda bilim adamları insanlığın ilişkileri üstünde çok çalışıyorlar. Ulusların kültürleri, bölgelerin, kabilelerin kültürleri üstünde şimdilerde büyük bir uğraş var. Bu araştırıcılar içinden büyük teoriler üreten bilim adamları da çıkıyor. şimdiye kadar varılan ortak yer şurası: Yerel kltrler, ulusal kltrler tarih boyunca biribirleriyle ilişkiler kurmuşlar, biribirlerini etkilemişler, biribirlerini beslemişlerdir. Emperyalizm ağına gelinceye kadar, hiçbir kültür başka bir kültüre bilinçli olarak üstünlük sağlamaya çalışmamış, böyle savlarda da bulunmamış, hiçbir kültür öteki kültürü yok edip yerini almaya çalışmamıştır. Dünya biribirini besleyen bin iekli, bin renkli bir kültür bahçesi olmuştur. Her kültür, geçmiş kltrlerin gbrelediği birikim topraklarının bir kültür çiçeği olmuştur. Bilinçli ya da bilinçsiz bu büyük kültür bahçesinden bir çiçeği yok etmek, insanlıktan bir rengi, bir kokuyu, bir güzelliği, bir yaratıcılığı almakla bir tutulmuştur. Emperyalizme gelinceye kadar kltrler biribirlerini silmeye uğraşmışlar mıdır, şimdiye kadar bunu gösteren, elimize dişe dokunur bir bilgi geçmiş değildir.

Bugünse artık bilmek zorundayız ki, hiçbir kültür başka bir kültürü silmemeli. Gene bilmek zorundayız ki, öbür kültürleri silmek isteyen kltrler kendileri de silinmek zorundadırlar.

Biz birkaç yüzyıldır kültür emperyalizmi belasına uğramış bir ülkeyiz. Batıya dönmeye başladığımızdan bu yana insan kültürüne hiçbir katkımız olmamış. Çünkü

Batı kültürlerini özümsemek yerine o kültürlere öykünmüş, kendi kişiliğimizi yitirmişiz. Kendi kişiliğini yitiren, başka kültürlerin taşıyıcıları olanlar boş kovan olurlar; insan değil başka bir yaratığa dönüşürler. Osmanlılar ayrı bir kültürken, ayrı bir yolken Batıya ister istemez dönmüşler, bu dönüşle birlikte de kimliklerini yitirmişler, tuhaf yaratıklara dönüşmüşlerdir. İstanbul kendi duvarları içinde öykünmeci, kendi kişiliğinden, kimliğinden sıyrılmış, gittikçe de yaratıcılıktan uzaklaşmıştır.

Emperyalizm hiçbir zaman yönetici, aydın kişilerden başkalarını etkilemeye çalışmamış, halkı etkilemeye gerek duymamıştır. Halk emperyalistlerin umurlarında değildir. Onlara yöneticiler gerektir. Yöneticiler için okullar, onlar için eğitim yerleri, türlü çabalar. Onlara, onların çıkarları için çabalayacak, kraldan çok kralcı, onların kültürlerinin tutsağı, kendi öz kültürüne sırtını dönmüş kişiler gerekir. Ancak böylelikle o ülkeyi çıkarlarının buyruğu altına alabilirler. Halka gelince onları o çağda etkilemek, onların kültürlerini, kişiliklerini ellerinden almak, olanaksız bir uğraştır. Olanaksızdır, çünkü ne iletişim araçları, ne de ulaşım araçları şimdiki gibidir.

Böylelikle, bütün yenilikleri Batıdan getiren, kendileri hemen hemen hiçbir şey yaratmayan Osmanlı aydınları, bilim ve sanatta durmadan bocalar, bu bocalamanın da sebebini hem bulamaz, hem de aramayı akıl etmezken ötede, İstanbul surlarının içine giremeyen Anadolu, büyük yaratisını sürdürüyordu. O Anadolu ki kendine zengin bir dil yaratmıştı, hiçbir dile benzemeyen. Hiçbir dile benzemeyen dediğim, örneğin hiçbir Orta Asya diline benzemeyen. Orta Asya Türkçeleriyle kökenimiz bir. Yalnız, bilim adamlarının kanıtladıklarına göre onlara ba-

karak Anadolu Türkçesi sonsuz bir zenginlikte. Başka tür-lüsü de olamazdı. Çünkü Anadolu Türklüğü Türkler ara-sında ayrı bir maceradır. Bu macera sözünü bilinçli olarak buraya getiriyorum.

Anadolu Türk halkı bin yıldır Anadoludadır. Bin yıl-dır dedimse, bir tarih yanlışı yapmadığımı sanıyorum. Bin yıldan çok önceleri de Türkler, Orta Asyadan Anadoluya, Akdeniz kıyılarına, Mezopotamyaya gelmişlerdi. Göçler bir yılda, iki yılda olmamış, Orta Asyadan göçler yıllar-ca sürmüştür. Anadoluya gelinceye kadar bu göçerler, Hindistanda, İranda, Arabistanda birçok devletler kur-muşlar, oraların insanlarıyla ilişkilerde bulunmuşlardır. En önemli ilişkileri de doğaldır ki, kültür ilişkileri olmuştur. Bir gün Anadolu halk kültürleri üstünde derinlemesi-ne çalışmalar yapılacak olursa görürüz ki, yolda gelirken ne kadar çok kültürü özümsemişiz, şaşkınlık içinde kalı-rız. Bir tek örnek vereceğim: Alevi demelerinin arkasında, Zerdüş müziğini bulmaya ne dersiniz!

Bir de Anadolu var. Yerleştiğimiz, özümsemişimiz topraklar. Bu topraklar kültür birikimlerinin toprağıdır. Bu topraklar, Urartuların, Greklerin, İyonyalıların, Asurluların, Frigyalıların, yani büyük uygarlıkların top-rağıdır. Bu topraklar bir kültür birikiminin toprağıdır. Biz Orta Asyadan getirdiklerimizle, yolda aldıklarımızla büyük, on bin yıllık zengin bir kültür toprağının üstüne oturduk. Bu kültür toprağındaki birikimleri özümstedik. Kültürümüzü bu topraktakilerle besledik, zenginleştirdik. Bir de kervan yolları geçiyordu Anadoludan. Bir kavimler, uluslar köprüsüydü Anadolu. Bir de Akdenizle çevrilmişti iki yanımız, Karadeniz de kuzeyimizdeydi. İnanılmaz bir dünya, uygarlıklar ilişkisi. İnanılmaz bir zenginlik. İşte bu

ilişkiler, bu zenginlikler, sağlam bir kültürün, yeni bir yaratımın temeli oldular. Ortaya bir kültür zenginliği çıktı. Ortaya bir Dede Korkut çıktı. Bir Yunus, bir Karacaoğlu, bir Köroğlu, bir Ahilik, bir Bedrettin, bir Karahisari, bir Mimar Sinan, bir Dadaloğlu çıktı. Büyük bir kültür doğdu. Bu kültürü derinlemesine araştırmak gerek. Ondan sonradır ki, bu kültürün zenginliği karşısında şaşkına döneceğiz. İstanbulda, Batının öykünmecisi şairler, sıradan yapıtlar döktürürlerken, büyük özgürlük şairi Dadaloğlu, başkaldırılarını şöyle dile getiriyordu: *"Hakkımızda devlet etmiş fermanı / Ferman padişahın dağlar bizimdir."*

Bin dokuz yüzlerden sonra önce dilde, az da olsa bir bilinçlenme başladı. Bu, Osmanlı diline karşıydı. Türkçeden bütün Arapça, Farsça sözcükler atılmaya çalışıldı. Ama yerine ne konulacaktı? Buna bir karşılık verecek kimse çıkmadı. Çıktıysa da, bu bir iki cılız sesi kimsecikler duymadı. 1908'den sonra, dilden Osmanlı sözcükleri atıldıkça dil cılızlaştı, bu dille yazan şairler, yazarlar da perişan oldular. Yazdıkları hiçbir şeye benzermedi. Osmanlı çağında ancak Rıza Tevfik gibi birkaç kişi Anadolu'nun kültürüne, o da salt bir bakış atabildiler. İş Mustafa Kemal Atatürke kadar geldi. Mustafa Kemal, Anadolu'nun diline, kültürüne bilinçle eğildi. Tarihine de öyle. Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu kuruldu. Büyük bir dil araştırması, büyük bir tarih araştırması başladı. Bu aşamada Güneş Dil Teorisi, Türk Tarih Tezleri gibi aşırılıklar da ortaya çıktı. Bunlar gelip geçti. Ortada ciddi dil araştırmaları, tarih araştırmaları kaldı. Bu arada büyük *Tarama* ve *Derleme* sözlükleri ortaya çıktı. İlginç tarih araştırmaları yayımlandı. Türküler, masallar, destanlar, şiirler derlendi, yayımlandı. Prof. Pertev Naili Boratavın

başkanlığında, Dil Tarih Coğrafya Fakültesinde bir folklor kürsüsü kuruldu, bilimsel çalışmalara başlandı. Prof. Fuat Köprülüye ilginç folklor ve tarih çalışmalarını sürdürüyordu. Bütün ülkede dilin, halk sanatlarının önemi üstünde yıllarca yoğun duruldu. Buna bir dil, buna bir kültür seferberliği diyebiliriz. Bu seferberlikten sonra ne çıkacaktı? Radyolarda, Batı müziğinin yanında, gerçek halk müziğine çok yer verildi. Çok sayıda ozanlar ortaya çıktı. Aşık Veysel, Ruhi Su gibi ustalar halkın sevgilisi oldular. Batı müziğinde ustalar yetişti. "Beşler", Cumhuriyetin ilk kompozitörleri oldular. Bunlar birçok yapıtlarını halk müziği temalarına dayandırdılar.

Kültürde en önemli gelişme Nâzım Hikmetin ortaya çıkmasıyla gerçekleşti.

Nâzım Hikmet, İstanbullu saygın bir ailedendi. Dedesi bir Mevlevi olan Nâzım Paşaydı. Şairdi. Anası Celile Hanım da böyle bir soydandı. Bir süre Pariste kalmıştı. Ressamdı. Nâzım Hikmet o çağın en iyi okullarından biri olan Mektebi Bahriyeye gitti. Fransızca öğrendi. Osmanlıca'yı, Arapça'yı, Farsça'yı aileden biliyordu. Dedesinden dolayı Doğu edebiyatı, şiiriyle ilişkisi oldu. Kurtuluş Savaşına katılmak için bir arkadaşıyla birlikte Ankaraya gitti. İlk olarak Anadolu halkıyla Kurtuluş Savaşı yıllarında Boluda öğretmenlik yaptı. Rusyada devrim olmuştu. Nâzım bu devrimi Almanyadan o günlerde Türkiye'ye dönen Türklerden öğrendi. Sovyetler Birliğine gitti. Orada Kutv Üniversitesine girdi. Yeni kurulan Sovyet yönetiminin coşkusuyla yaşadı. Halkçılıkta iyice bilinçlendi. Yenilikçi Sovyet şairleriyle, sanatlarıyla ilişkiler kurdu. Türkiye'ye döndüğünde bu sefer de Türkiye Cumhuriyetinin coşkusuyla yaşadı. Daha bu coşkuyu hal-

kıyla paylaşamadan, sınırı geçer geçmez hapse atıldı. Bu ilk hapisaneydi. Hapisane Karadeniz kıyısında bir kasabadaydı. Birkaç ay yattıktan sonra İstanbul'a geldi. Hemen de kendisine bir edebiyat çevresi edindi. Şiire getirdiği yenilik ortalığı şaşırttı. Yalnız, ilk şiirlerini o yarı yarıya tükenmiş Osmanlı kalıntısı dille yazmak zorundaydı. Bu ilk yıllarında şiirlerinde Nâzımın dehasından herhangi bir ışık pek çakmıyordu. Birkaç yıl İstanbul'da gazetelerde, dergilerde, yoğun bir sanat yaşamı oldu. Sonra da hapse atıldı. Bursa mahpusanesine götürüldü. Orada birkaç yıl kaldı. Bursa hapisanesinde yoğunlamasına Türk halkını yaşadı. Birçok Anadolu ilinden gelmiş köylüler, kasabalılar oradaydılar. Bu mahpuslar elbette maceraların insanıydılar. Büyük halk şiirleriyle, türkülerle, destanlarla orada karşılaştı. Anlatım biçimleri duydu. Bu anlatım biçimlerini, sözcükleri, deyimleri kendisine kaynak yapmak için hazırlıklıydı. Hapisaneden çıktığında elinde *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedrettin Destanı* vardı. Ve bu destan bir başyapıttı. Dili çok zengindi. Yer yer halk şiirine, destanların, masalların anlatım biçimlerine öykünüyordu. Gene de kendisine yeni bir biçim kurmuş, yeni bir anlatım türü bulmuştu. Bu halkçılık seferberliğinde birçok şair halk şiirine öykünmüş, bu şiiri, halkı, halk anlatım biçimlerini özümseyememiş, salt onlara öykünmüştü. Nasıl Batı öykünücülüğünden bir şey çıkmamışsa, halk öykünücülüğünden de dişe dokunur bir şey çıkmıyordu.

Sanırsam Nâzım Hikmet bu hapisten sonra birkaç yıl ancak dışarıda kalabildi. Onu gene hapse attılar. Bu sefer hapislik öyle üç beş yıl değil, yirmi yıldır. Nâzım Hikmet ilk hapisanesinden çok şey almıştı. Bu sefer onu Orta Anadolu hapisanelerine sürdüler. Bu sefer halk ilişkileri

iyicene yoğunlaştı. İnsan manzaraları çoğaldı, genişledi, koca bir memleket oldu. Nâzım Hikmet, Anadolu halkının kültürüyle aşlanıyordu. Gittikçe de dille, anlatım biçimleriyle zenginleşiyordu. İşte hapisanelerde Nâzım Hikmetin büyük bir macerası böyle başladı. Anadolu halkının zengin dilini, zengin anlatım biçimlerini özümsemi. Böylece de zengin bir şiir dili, zengin şiir biçimleri yarattı. Yenilikçi ulusal edebiyatımızın yaratıcısı oldu. Daha önce-leri Puşkin, büyük Rus şiirine, büyük Rus romanına tıpkı Nâzım Hikmet gibi bir yol açmıştı. Puşkin bozkırın zen-gin Rus destan, masal, türkü dilinden, zengin anlatım bi-çimlerinden kendi özgün şiirini yaratmış, büyük Rus ede-biyatına bir yol açıcı olmuştu. Arkadaşı Gogol de romanda onun şiirde yaptığını yapmış, özümlediği Rus halk dilin-den zengin bir roman dili, biçimi yaratmıştı. Rusyaya da Batı romanı, bizim gibi çok geç girmişti. Yalnız, Puşkinin dehası gerçek yaratım yolunu bulmuş, halkın binlerce yıl destanlarla, masallarla, türkülerle, ağıtlarla zenginleştirdi-ği biçimleri, dili kendine kaynak yapmıştı. Roman yeniy-di ya, anlatım biçimleri Rus dilinde yeni değildi. Gogolün arkasından Tolstoylar, Dostoyevskiler, Çehovlar, Gorkiler daha bir sürü şair, yazar geldi. Ve bunlar dünya edebiyatı-nı zenginleştirdiler. Yani yerelden evrensele gittiler.

Bizde de Nâzım Hikmetin açtığı yoldan yenilikçi ede-biyatçılarımız yürüdü. Sabahattin Ali, Sait Faik özgün hi-kayelerini yarattılar. Orhan Kemal, Fakir Baykurt, daha başkaları geldi arkadan. Sait Faikle Sabahattin Ali derin-lemesine Anadolu kökenli olmamakla birlikte halktan ya-naydılar, öyle bir bilinçleri gelişmişti. Sait Faik hep halkın içinde bir insandı ve çalışan insana hayrandı. Halkla bir-likte olmak, onları yaşamak onu mutlu ediyordu. Özünde

de Sait Faik kasabalı bir kökten geliyordu. Dilinin zenginliğini gelirken kasabasından getirmiş, İstanbulda da balıkçıların insan manzaralarına katılmıştı. Sabahattin Aliye gelince, o da kasabalıydı. Anadoluyu o da yoğunlamasına yaşamış, hapisanelere girmişti. Bunların arkasından köy kökenliler geldi. Bunlar işin içindeydiler. Anaları babaları emekçilerdi. Anadolunun maceralarını yaşamışlardı. Dil zenginlikleri tamamı. Yazmaya koyuldular.

Bundan sonra halk dilinin zenginliği, destanların, masalların, türkülerin anlatım, deyiş biçimleri şehirde doğmuş büyümüş yazarları da etkiledi. Artık şehirler de birer Anadolu olmuştu. Anadoludan şehirlere, kasabalara yoğun akınlar başlamıştı. Bunların dili ister istemez şehirdekilerin dilini, yazış biçimlerini etkileyecekti. Bizim edebiyatımız da böylelikle yerelden evrensele doğru açılacaktı. Nâzım Hikmetin öncülüğünde. Bundan sonra romanımız şiirimiz onu izleyecek, dünya şiirine katkıları olacak bir şiirimiz, hikayemiz, romanımız ortaya çıkacaktı.

Şimdi bunu burada söylemeden geçmek büyük yanlışlara sebep olabilir. *Yerelden evrensele geçmek salt yerel kültürün gücüyle olmaz.* Yukarıda tarih boyunca kültürlerin birbirlerini beslediklerinden, birbirlerini zenginleştirdiklerinden söz ettik. Şimdi söyleyeceğim bu değil. *Ana kültür, yerel kültür öz olmakla birlikte, bir sanatçı, bir bilim adamı için yeterli değil. İlk olarak insanlığın bin yıllardan bu yana ortak kültürü var.* Bu birikime hiçbir çağda hiçbir kimse, yaratıcılığını sürdürebilecekse, bu ortak kültüre sırtını dönemez. *Gılgamışa, İlyadaya, Manasa, dünya klasiklerine, Batıdan olsun, Doğudan olsun, sırtını dönemez.* Örneğin bir Türk romancısı için Köroğlu, Dede Korkut anlatımları ne kadar başvurulacak bir kaynaksa Tolstoyun

Savaş ve Barışı da öylesine başvurulacak bir kaynaktır. Faulkner'sız, günümüzde sağlıklı bir roman yaratılabilir mi? Kendi ülkemizin geçmiş ustaları ne kadar ustamızsa da, dünyamızın ustaları da öylesine ustamız olmazsa olmaz.

Yukarıda da sözünü ettim ya, bir insan gökten düşmez. Onun kişiliğini koşulları oluşturur. Bu kişilik onun yaratıcılığını sağlar. İşte, yerelden evrensele yaratıcılık böyle korunarak gidilir. Bir gün bir konferansta, New Yorkta bana sormuşlardı: "Sen hep boyuna Çukurovayı mı yazacaksın?" Çok şaşırmıştım bu soruya. Şöyle karşılık verdiğimi anımsıyorum: "Yalnız ben mi yazıyorum sanıyorsunuz Çukurovayı, Tolstoy da, Balzac da, Kafka da, Joyce da, Stendhal de, Faulkner da Çukurovayı yazdılar."

Bir kişi kendinden, kendi koşullarından, doğduğu topraktan, altında yaşadığı gökyüzünden, yaşadığı ilişkilerden, zenginleştiği dilden, en küçük ayrıntılardan nasıl sıyrılır da bir başkası olabilir? Olabilse de niçin?

Yabancılaşma üstüne burada bilimsel bir konuşma yapacak değilim. Günümüzde işler çok kötüye gidiyor. Yabancılaşma elbette bir zorunluktur. Ve bu macera insan insan oldukça sürüp gidecektir. Yalnız insanoğlunun doğal gelişmesi sürdükçe, insan ne kadar yabancılaşırsa yabancılaşsın, bu yabancılaşma onu insanlıktan çıkarmayacaktır. İnsanoğlu hep gelişecektir. Yaratıcılığını yitirdi dediğimiz yerde, ondan büyük dallarla yaratıcılık ışınları sürecektir. Yalnızca günümüzde insanlık değerlerini, yaratıcılığını yitirmenin eşiğinde. İnsanlık sürü haline getiriliyor.

Yukarıda söylediğim gibi silahlı emperyalizm, ülkelerde salt kendi işine yarayacak bir aydın tabakasını

yetiştirmek için çaba harcıyordu. Bundan gerisine, halkın kültürünün etkilenmesine hiçbir gerek duymuyordu. Zaten halkı etkilemek de o ağ in çok gt, dahası da olanaksızdı. Bugün halkı etkilemek hem kolay, hem de kapitalistler in çok gerekli. Burada sözü çok uzatmak istemiyorum. Bu sorun insanlık in çok ilginç bir ekonomik sorun. Batı kapitalizmi endüstrisini o hale getirdi ki, ister istemez hep üretecek, durmadan satacak. Ne yaparlarsa yapsınlar, Batılılar, ürettikleri kadar tketemiyorlar. Üretim daha çok oluyor, kendilerinin ihtiyaçlarını aşıyor. Bu sefer başka ülkeleri başka halkları etkilemek gerek. Ve elde de televizyon var, sinema, radyo, türlü iletişim araçları var. İstedikleri gibi dünya insanlığını etkileyebilir, ulusal kültürlerini yok edebilirler.

Ve böylece bir kültür olmayan tüketiciler kültürü oluşturdular. *Ortalık karman orman. Bütün değerler aşınıyor, tükeniyor. Bu yele bu karın dayanma olanağı hemen hemen yok. Bu yalnız bizim gibi orta gelişmiş ülkelerin, az gelişmiş ülkelere sorunu değil, Batılı dediğimiz üretici ülkelerin de sorunu. Onların insanları bizden daha çok srleşmeye doğru gtrlyorlar. İnsandaki, insanı insan yapan kişilik ldrlyor. Böylelikle de insan, yaratıcılığını gün geçtikçe yitiriyor. İnsanlığın yaratıcılığını yitirmesi, insanlığın sonu olacaktır. Bugün yalnız, yaşadığımız doğa ölümle karşı karşıya değil, bizi var eden kültürümüz de, değerlerimiz de ölümle karşı karşıya. Tüketiciler, bütün sınıfları, tabakaları etkiliyor, bütün değerlerini aşındırıyor, varsa da yoksa da tüketim. Her şey, Batıda olsun, dünyada olsun, tüketim üstüne. Bugün tüketmek neredeyse kutsal. Tketemeyen insan, insan bile değil. Özellikle Batıda, bir otomobili iki yıl st üste kullanan, adamdan bile sayılmıyor. Moda her gün değişiyor,*

yeni tüketim malları ortaya çıkıyor. *İnsanlık bir hurda çöplüğünün üstünde yabancılar gibi bağırıp çağırarak yabanın oyunlarını oynuyor.*

İnsanlığın üstünden silindir gibi geçen tüketim kutanmasının önüne nasıl geçecek insanoğlu? İşte bütün sorun bu. Büyük düşünürlerden biri diyordu ki, er geç insanlık bu kapitalizmi yenecektir. İnsanlık tarihinde kapitalizmin ömrü, en az süreçlerden biri olacaktır. *Yalnız, onun açtığı yaraları insanlık kolay iyileştiremeyecektir.* Yok ettiği değerleri yerine getirmesi çok zor olacaktır. Yaratıcılığı elinden alınmış insan, nasıl yeni değerler yaratacaktır? Sözlerimin yanlış anlaşılmasını istemem, insan, değerlerini geliştirerek değiştirir. Ben yok edilen değerlerden söz ediyorum.

Öyleyse ne yapacağız? Önce bu tüketici kültürün, gücümüz yettiğinde, önüne geçmeye çalışacağız. Biliyorum kolay değil, bizim yanımda olan yanlar da var bu işte. Doğal, yerel, ulusal kültürler adına ne dersek diyelim, onu ne pahasına olursa olsun kişilerin içinden söküp atmak zor. Kişi bir yandan tükenirken içinde bulunduğu doğa ilişkileri, insan ilişkileri, birikim ilişkileri az da olsa onu gene de yeniliyor. İnsanoğlu kendisini kolay tükettirmeyecek. Ben masalı tersine çeviriyorum. Devin dokuz kellesini de kesseniz, yerine hiç olmazsa bir kelle çıkacaktır.

İnsanoğlu bu evrende kendini üretmiş ve yaratmış bir yaratıktır. Bütün değerlerini, varlığını, bilincini, her şeyini kendi yaratmıştır. En son, bir kıymık kalmış yaratıcılık gücünü devindirerek kendisini yeniden yaratamaz mı daha iyiye, daha güzele gidemez mi?

21-23 Nisan 1992

Folklor Sanata Düşman mı?

Bir zamanlar yazarlarımız, özellikle şairlerimiz folklorla düşman kesilmişlerdi. Bir folklor düşmanlığıydı almış yürümüştü. Kimse bu folklor dedikleri neydi, neyin nesiydi, diye düşünmüyordu bile. Birçokları kendilerini bu havaya kaptırmışlar başlarını almış gitmişlerdi.

O zamanlar niçin folklor, yani halk bilgisi, yani halk kültürü üstünde böylesine az durmuş, ya da hiç durmamış düşünmemiştik. Biz, Osmanlıcadan Türkçeye geçtiğimizde yazı dilimiz çok fakir kalmıştı. Bu dille doğru dürüst bir edebiyat yapılamazdı. Oysa bütün dil zenginliğimiz halktaydı. Anadolu Türkçesi çoban dili değildi. Yüzyıllardan bu yana öylesine işlenmişti ki, büyük şairler yaratmış, büyük destanlara damgasını vurmuştu. Öylesine anlatımlar yaratılmıştır ki, bu kadar türlü anlatımlara insan şaşmaktan başka bir şey yapamazdı. Bu zenginlik yeni, terütaze bir yazı dili yaratmaya gebeydi. Bu dil, öylesine zengin bir kaynaktı ki, bizim edebiyatçıların işi, eğer bu kaynağa binlinçli olarak başvurursak, çok kolaylaşmıştı.

İlk olarak Nâzım Hikmet bu dile, bu anlatım biçimi zenginliklerine başvurdu ve çok başarılı oldu. Bu halkı, bu

halkın yaşam biçimini, doğayla içli dışlı oluşunu, maceralarını dehşet bir tanıklıkla yazdı. Dile, anlatım biçimlerine öykünmedi. Bu büyük kaynağı özümsemi, halkın yaratış biçimlerini de özümsemi. Doğayla, insanla yüzyıllardır işlenmiş, zenginleşmiş bir dille zenginleşti, kendi zenginliğini, anlatım biçimini yarattı, insanlığa da böylesine büyük bir sanat armağan eyledi. Çok özgün bir şiir verdi. Ve bu şiir de, uzmanların söylediklerine göre, birçok ülkenin şiirini etkiledi. Ve Nâzım Hikmetin ardından genç bir kuşak ortaya çıktı. Başta Orhan Veli, Nâzımın yürüdüğü yoldan yürüdü. Halk şiirini, halkın zengin dilini kendine kaynak yaptı, anlatımlarını kavradı. O da Nâzım gibi özlü, özgün büyük şiirini yarattı. Fazıl Hüsnü Dağlarca, ilk şiirleriyle Melih Cevdet Anday, Oktay Rifat bu kaynağa boş veremediler. Bunlar da ne dile, ne anlatımlara öykündüler, bu kaynaktan yararlanmanın yollarını aradılar, özgün, zengin şiirlerini yarattılar. Ahmed Arif bu büyük şiirin son halkalarından biriydi.

O zaman bu halk kültürü düşmanlığı nereden çıktı, niçin folklor şiire düşman, dediler. Gerçeği şu, ki, birtakım insanlar folkloru şiire düşman kılmışlardı. Halk kültürünü, halk anlatımını, yani masallardaki, destanlardaki anlatımı, halk şiirini, öteki halk ürünlerini özümsemek yerine onlara öykündüler. Bu dehşet bir moda oldu, ortalığı kastı kavurdu. Bu öykünüler ulusal edebiyat, ulusal kültür oldu. Oysa hemen hiçbir değeri olmayan öykünülerdi bunlar. O zengin dilden anlatımlardan hiçbir şey yoktu bu öykünülerde. Devlet de bunları destekliyordu. Yıllarca birtakım şairler Karacaoğlan, Yunus, Dadaloğlu gibi yazmaya özendiler. Öykünü onların, yetenekleri varsa bile, yeteneklerini yedi. Bunları da gören başka şairler, bu öykünülerini şiir, hikaye, masal saymayan yazın erleri kaba-

hati folklora yüklediler. Ve folklor şiirin düşmanıdır, diye bildiler. Yani halk kültürü edebiyatın düşmanıdır demeye getirdiler. Hakları var mıydı, yok muydu bu bir araştırma konusudur. O günün havasının sorunudur.

Yalnız arkadaşlarımız bu yok sayma seline kendilerini kaptırmamalı, kabaca da olsa o folklor dedikleri halk kültürü üstünde düşünmeliydiler.

Orhan Veli, halkın zenginliğine başvurarak büyük şiirini yaratmıştı. Birçok kişi daha, ülkemizde, bu işi yapmış, başarıya ulaşmış, özgün sanatını geliştirmiş, büyük şiire, anlatıma ulaşmıştı.

Bir de dünya sanatı vardı karşımızda. Birçok dünya yazarı, müzikçisi halk masallarından, destanlarından yararlanarak büyük sanatlarını gerçekleştirmişlerdi. Shakespeare'in oyunlarının çoğu halk masallarından efsanelerinden yararlanmadır. Şuna iyice dikkat edelim, öykünme değil. *Faustun* ne olduğunu herkes bilir. Beethoven'in müziğinin temelinde halkın binlerce yıl oluşturduğu melodiler, temalar vardır. Barok müzik öyle değil mi, yüzyılımızın büyükleri Bela Bartok, Haçaturyan, öteki Rus bozkır müzikçilerinin temeli gene halklar değil mi?

Bırakalım Joyce'u. O, uzmanların işi. Dünyanın, insan soyunun yarattığı en büyük şair Homeros bir halk ozanı değil mi? Yunus Emre, Karacaoğlu, Dadaloğlu, Pir Sultan Abdal birer halk ozanı değiller mi? O, dilimizin büyük zenginliği, anlatımın görkemi Dede Korkut bir büyük destancı değil mi?

Ne yapalım, bazı yanlış sebepler çok çok yanlış yanında getiriyor. En olumlu, en olumsuz da yanında getiriyor. Folklor sanatların anası ve en büyük dostudur.

YAŞAR KEMAL Asıl adı Kemal Sadık Gökçeli. Van Gölü'ne yakın Ernis (bugün Ünseli) köyünden olan ailesinin Birinci Dünya Savaşı'ndaki Rus işgali yüzünden uzun bir göç süreci sonunda yerleştiği Osmaniye'nin Kadirli ilçesine bağlı Hemite köyünde 1926'da doğdu. Doğum yılı bazı biyografilerde 1923 olarak geçer.

Ortaokulu son sınıf öğrencisiyken terk ettikten sonra ırgat kâtipliği, ırgat-başılık, öğretmen vekilliği, kütüphane memurluğu, traktör sürücülüğü, çeltik tarlalarında kontrolörlük yaptı. 1940'lı yılların başlarında Pertev Nali Boratav, Abidin Dino ve Arif Dino gibi sol eğilimli sanatçı ve yazarlarla ilişki kurdu; 17 yaşındayken siyasi nedenlerle ilk tutukluluk deneyimini yaşadı. 1943'te bir folklor derlemesi olan ilk kitabı *Ağtılar*'ı yayımladı. Askerliğini yaptıktan sonra 1946'da gittiği İstanbul'da Fransızlara ait Havagazı Şirketi'nde gaz kontrol memuru olarak çalıştı. 1948'de Kadirli'ye döndü, bir süre yine çeltik tarlalarında kontrolörlük, daha sonra arzuhalcilik yaptı. 1950'de komünizm propagandası yaptığı iddiasıyla tutuklandı, Kozan cezaevinde yattı. 1951'de salıverildikten sonra İstanbul'a gitti, 1951-63 arasında *Cumhuriyet* gazetesinde Yaşar Kemal imzasıyla fıkra ve röportaj yazarı olarak çalıştı. Bu arada 1952'de ilk öykü kitabı *Sarı Sıcak*'ı, 1955'te ise bugüne dek kırktan fazla dile çevrilen romanı *İnce Memed*'i yayımladı. 1962'de girdiği Türkiye İşçi Partisi'nde genel yönetim kurulu üyeliği, merkez yürütme kurulu üyeliği görevlerinde bulundu. Yazıları ve siyasi etkinlikleri dolayısıyla birçok kez kovuşturmaya uğradı. 1967'de haftalık siyasi dergi *Ant*'ın kurucuları arasında yer aldı. 1973'te Türkiye Yazarlar Sendikası'nın kuruluşuna katıldı ve 1974-75 arasında ilk genel başkanlığını üstlendi. 1988'de kurulan PEN Yazarlar Derneği'nin de ilk başkanı oldu. 1995'te *Der Spiegel*'deki bir yazısı nedeniyle İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde yargılandı, aklandı. Aynı yıl bu kez *Index on Censorship*'teki yazısı nedeniyle 1 yıl 8 ay hapis cezasına mahkûm edildiyse de cezası ertelendi.

Şaşırtıcı imgelemi, insan ruhunun derinliklerini kavrayışı, anlatımının şiirselliğiyle yalnızca Türk romanının değil dünya edebiyatının da önde gelen isimlerinden biri olan Yaşar Kemal'in yapıtları kırkı aşkın dile çevrilmiştir. Yaşar Kemal, Türkiye'de aldığı çok sayıda ödülün yanı sıra yurtdışında aralarında Uluslararası Cino del Duca ödülü, Fransız Kültür Bakanlığı Commandeur des Arts et des Lettres nişanı, Premi Internacional Catalunya, Fransa Cumhuriyeti tarafından Légion d'Honneur Commandeur ve Grand Officier rütbesi, Alman Kitapçılar Birliği Frankfurt Kitap Fuarı Barış Ödülü, Ermenistan Kültür Bakanlığı "Krikor Naregatsi Nişanı", Norveç Edebiyat ve İfade Özgürlüğü Akademisi'nin verdiği "Bjørnson Ödülü"nün de bulunduğu otuzu aşkın ödül, ikisi yurtdışında beşi Türkiye'de olmak üzere, yedi fahri doktorluk payesi aldı. 28 Şubat 2015 tarihinde İstanbul'da hayatını kaybetti.

Yaşar Kemal, 29 Haziran 2009'da, Boğaziçi Üniversitesi'nde kendisine fahri doktorluk verilen törende yaptığı konuşmada, roman sanatıyla ilgili görüşlerini şu sözlerle dile getirir: "Ben destan, masal dilinden geliyor, dilin ne kadar büyük bir güç olduğunu biliyordum. Bir kişi bir romanı yaratırken, önce dili yaratmak zorundadır. Kendine has dili olmayan bir roman, güçlü bir roman olamaz. Bu dil halkın dili de olamaz, destan, masal, şiir dili de olamaz. Sözlü anlatımın geleneği, olanakları başka, yazılı anlatımınki bambaşkadır. Yazarken bunun farkına vardım. Uzun romanları yazarken de başka bir şeyin farkına vardım, dilin yapısı da romanın biçimini, içeriğini etkiliyordu. (...) Ben de kendimi yazar sayıyorsam, insan gerçeğine bilinçli olarak miti, düşü getirdiğimdendir. İnsan nereden gelip nereye gittiğini buluncaya, doyumsuzluğunu alt edinceye kadar mite ve düşe sığınma sürecektir. Ondan sonra gene sürecektir. Çünkü insan yaşama sevincine, dünyanın güzelliğine doyamıyor."

Fransız romancı Daniel Rondeau, 27 Kasım 2009'da Fransız Ulusal Kitaplığı'nda Yaşar Kemal üzerine yaptığı konuşmada ustanın şu sözlerini aktarır: "Çocukluğumun dünyası anlatılamayacak kadar zengindi. Doğada her yaratık, her renk, koku beni sevinçten delirtiyor, kendimden geçiriyordu. Durmadan türküler söylüyordum. Köyde adımlı Deli Kemal koymuşlardı." *İnce Memed* kitabından söz ederken de şunları ifade eder Rondeau: "Bu ilk roman ne anlatıyor? Kemal'in eserlerinin geçtiği Çukurova'daki sivri iğnelerle çevrelenmiş, yıldız gibi beş taçyapraklı çiçekleri olan devedikenlerinin yetiştiği verimsiz topraklara bağlı insanları; zorba ve zalim bir ağayı; hayır diyen ve başı önünde yaşamayı reddeden bir çocuğu; fesli eşkıyaları; çam, kekik, nane kokularının sardığı bir dağdaki çatışmaları; geyik avcılarının kırmızı ve yeşil çadırlarını; asileri, mağlupları. 'Eskiden Kilikya denilen Çukurova'da doğdum, orası derya kadar büyüktür. Troya Savaşı'nda adı geçen toprağımdan gurur duyarım. Unutmayınız ki Kilikyalılar atlarıyla Troya'nın imdadına koşmuştu; Asurluların egemenliğinde yaşadığımız dönemde her yıl vergi olarak 360 safkan at vermişizdir. Çukurova aklımda o kadar yer etmişti ki, bir kitapta Waterloo ya da Borodino gibi ovada yapılan bir savaşın tasvirini okuduğumda bu savaşı Çukurova'ya yerleştirmekten kendimi alamazdım. O zamandan beri dili yoğurdum ve kendi Çukurova'mı icat ettim, bir tür hayali Çukurova, nihayetinde beni gerçek Çukurova'dan daha çok ilgilendiren bir Çukurova. Zaten bu nedenle, eminim ki, durmadan öldü denilen roman, ölmeyecektir. Roman herkese hitap eder; bu, sinema ya da resmin aksine, okurun okuduklarını aklında anında canlandırdığı bir sanattır."

Ben sevgiden, sevinçten söz açmak istemez miyim, delice, çılgınca, içim taşa taşa, bir sevinçten söz açmak istemez miyim? Ben sevinçli adamım. Bu dünya böyle olmasa, böyle kara, karanlık olmasa, ben sevinçten taşar coşardım. Yaradılışım karanlıktan çok aydınlığa, acıdan çok sevince... Ne çare, ne çare ki sevinmek gelmiyor elimden... Dostluktan söz açmak, ne güzel. Bir dostum var. Sıcacık eli var. Sevgi dolu gözleri var. Ne güzel yalansız, salt sevgi dolu bir insan eli sıkmak. Sıcacık, sıcacık... Ben deli olurum, insanlar karanlık karanlık, kuşkulu baktıkça bana... Bütün insanlar kuşkusuz, korkusuz, çıkar düşünmeden, düşmanlık geçirmeden içlerinden baksalar birbirlerine... İnsan, ne olur biliyor musunuz, sıcacık bir bahar güneşinin bahtiyarlığında duyar kendisini... Bahar güneşinde bir sevinç içinde gerinir. İnsan bir bahar çiçeği temizliğinde olur.

ISBN 978-975-08-3033-4

9 789750 830334

6 TL

